

Kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen

Famke Brandsma, 392001

Afstudeeronderzoek Toegepaste Psychologie

In opdracht van Mijke van Poppel en Yvonne Cramer, SCALIQ

5 juni 2023

In hoeverre vertonen hoogbegaafde kinderen, in de leeftijd van nul tot vier jaar, bepaalde kenmerken die vroegsignalering mogelijk maken en welke zijn dit?

Afstudeeronderzoek Toegepaste Psychologie

Auteur: Famke Brandsma

Student nummer: 392001

Opleiding: Toegepaste Psychologie, Hanzehogeschool Groningen

Opdrachtgever: Mijke van Poppel en Yvonne Cramer, SCALIQ

Afstudeerdocent: Ronald Kielman

Aantal woorden: 9012

Datum: 05-06-2023

Samenvatting

Vroegsignalering van hoogbegaafde kinderen wordt als lastig ervaren door leerkrachten en ouders. Hierdoor wordt hoogbegaafdheid vaak te laat gesignaleerd, wat kan leiden tot problemen zoals verveling in de klas, problematisch gedrag of onderpresteren.

Het doel van dit onderzoek is om erachter te komen welke kenmerken hoogbegaafde kinderen vertonen in de leeftijdsklasse van nul tot vier jaar. Hierdoor kan vroegsignalering van hoogbegaafde kinderen plaatsvinden en kan er op tijd een passend aanbod komen voor deze kinderen. Hiervoor is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *“In hoeverre vertonen hoogbegaafde kinderen, in de leeftijd van nul tot vier jaar, bepaalde kenmerken die vroegsignalering mogelijk maken en welke zijn dit?”* Hoogbegaafdheid wordt in dit onderzoek gedefinieerd als een intelligentiequotiënt van 130+.

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag is een mixed-methods onderzoek uitgevoerd. Er is een vragenlijst over kenmerken van hoogbegaafdheid gestuurd naar ouders/verzorgers van hoogbegaafde kinderen, en vervolgens zijn er vijf interviews afgenomen om dieper op de kenmerken in te gaan. Uit de antwoorden op de vragenlijst en de interviews bleek onder andere dat het observeren van de omgeving, oogcontact maken en lachen veel voorkomende kenmerken zijn van hoogbegaafde kinderen in de leeftijdsgroep van nul tot één jaar. Verder zijn onder meer het leren van nieuwe dingen, een goed geheugen en een sterk rechtvaardigheidsgevoel veel voorkomende kenmerken van deze kinderen in de leeftijdsgroep van één tot vier jaar.

Er wordt aanbevolen om ouders/verzorgers en andere professionals bewust te maken van de kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen, door mogelijke workshops of trainingen. Ook wordt aanbevolen om de ZOOV+, een screener om cognitief sterke leerlingen te signaleren, vroeg in het onderwijs in te zetten. Eventueel vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op een meer representatieve steekproef en een onderzoek bij het consultatiebureau.

Abstract

Early identification of gifted children is perceived as difficult by teachers and parents. Giftedness is often identified too late, which can lead to problems such as boredom in the classroom, problematic behavior or underachievement.

The purpose of this study is to find out what characteristics gifted children exhibit in the age range of zero to four years. This will allow early identification of gifted children and timely provision of suitable support for these children. To this end, the following research question was formulated: *"To what extent do gifted children, from zero to four years of age, exhibit certain characteristics that facilitate early signaling and what are these?"* Giftedness is defined in this study as an intelligence quotient of 130+.

To answer the research question, a mixed-methods study was conducted. A questionnaire on characteristics of giftedness was sent to parents/caregivers of gifted children, and then five interviews were conducted to delve deeper into the characteristics. The responses to the questionnaire and interviews revealed, among other things, that observing surroundings, making eye contact and starting to laugh early are common characteristics of gifted children in the age group of zero to one. Furthermore, learning new things, a good memory and a strong sense of justice, among others, are common characteristics of these children the one- to four-year-old age group.

It is recommended that parents/caregivers and other professionals be made aware of the characteristics of young gifted children through possible workshops or trainings. It is also recommended that the ZOOV+, A screener to identify cognitively strong students, be deployed early in education. Possible follow-up research could focus on a more representative sample and a survey at the consulting office.

Voorwoord

Dit is de scriptie over de kenmerken van hoogbegaafde kinderen van nul tot vier jaar, waar ik van februari 2023 tot juni 2023 mee bezig ben geweest. Deze scriptie is gemaakt in het kader van de afstudeeropdracht voor de opleiding Toegepaste Psychologie aan de Hanzehogeschool in Groningen. Met deze scriptie hoop ik een bijdrage te leveren aan de vroegtijdige signalering van hoogbegaafde kinderen.

Het onderzoek naar de kenmerken van hoogbegaafde kinderen vindt plaats onder de opdrachtgevers van SCALIQ, Mijke van Poppel en Yvonne Cramer. Zij hebben het mogelijk gemaakt dat ik dit onderzoek heb kunnen uitvoeren en ik wil hen hartelijk bedanken voor hun ondersteuning en het ter beschikking stellen van alle data waarmee ik heb kunnen werken.

Daarnaast wil ik mijn afstudeerbegeleider, Ronald Kielman, bedanken voor zijn fijne en flexibele begeleiding, evenals zijn concrete feedback op mijn ingeleverde stukken. Ik vond het fijn dat ik voor al mijn vragen bij hem terecht kon.

Ook wil ik de respondenten bedanken voor hun medewerking aan het onderzoek. Zowel de ouders/verzorgers die de vragenlijst hebben ingevuld als respondenten die hebben deelgenomen aan de interviews. Hierdoor heb ik veel informatie verkregen.

Tot slot wil ik Jildau, Julia en Kayleigh, mijn mede onderzoekers voor het bedrijf SCALIQ, hartelijk bedanken voor hun feedback op de stukken die ik heb ingeleverd en voor andere hulp die zij hebben geboden.

Ik wens u veel leesplezier!

Famke Brandsma

Groningen, 5 juni, 2023

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	6
1. Inleiding.....	8
1.1 Aanleiding en relevantie.....	8
1.2 Organisatie beschrijving.....	9
1.3 Theoretische kader.....	9
1.3.1 Hoogbegaafdheid.....	9
1.3.2 Ontwikkeling bij jonge hoogbegaafde kinderen.....	10
1.4 Onderzoeksvragen.....	11
1.4.1 Doelstelling.....	11
1.4.2 Hoofdvraag.....	11
1.4.3 Deelvragen.....	11
1.4.4 Operationaliseren.....	11
1.4.5 Onderzoeksopzet.....	12
1.4.6 Leeswijzer.....	12
2. Methode.....	13
2.1 onderzoeksopzet.....	13
2.2 Respondenten.....	13
2.3 procedure.....	14
2.4 Meetinstrumenten.....	15
2.4.1 kwantitatieve.....	15
2.4.2 kwalitatief.....	16
2.4 Data-analyse.....	17
2.5 Ethische aspecten.....	18
3. Resultaten.....	19
3.1 Resultaten kwantitatief onderzoek.....	19
3.2 Resultaten kwalitatief onderzoek.....	24
3.2.1 Kwalitatieve resultaten van hoogbegaafde kinderen van nul tot een jaar.....	24
3.2.1 kwalitatieve resultaten kinderen van één tot vier jaar.....	26
4. Conclusie en discussie.....	30
4.2 Discussie.....	32
4.2.1 Resultaten interpreteren.....	32
4.2.2 Limitaties en toekomstig onderzoek.....	33
4.2.3 Toepassen in de praktijk.....	34
5. Aanbevelingen.....	35
Literatuurlijst.....	36
Bijlage 1.....	38
Bijlage 2.....	40
Bijlage 3.....	41

Bijlage 4.....	43
Bijlage 5. Zorgvuldig omgaan met proefpersonen	45

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en relevantie

Hoogbegaafde kinderen worden vaak te laat gesignaleerd, zowel door ouders als door leerkrachten (Zorgprimair, 2018). Echter worden problemen zoals faalangst, onderpresteren en ander probleemgedrag wel gezien en kan dit een verkeerde indruk geven van wat er daadwerkelijk aan de hand is (Zorgprimair, 2018).

Een aanzienlijk aantal hoogbegaafde kinderen ervaart problemen op school met betrekking tot het krijgen van passend onderwijs (Mooij, Hoogeveen, Driessen, van Hell & Verhoeven, 2007). Wanneer hoogbegaafde kinderen niet het passende onderwijs krijgen dat zij nodig hebben, kunnen zij in de klas verveeld raken, problematisch gedrag vertonen of onderpresteren (Rotigel, 2003). Hierdoor kan een kind ongelukkig worden in de klas en zich geïsoleerd voelen door een gebrek aan uitdaging op school of een gebrek aan sociale aansluiting bij leeftijdsgenoten (van Houten-van den Bosch et al., 2010). Het niet bieden van passend onderwijs aan deze kinderen betekent dat hun talenten niet optimaal worden benut, waardoor er mogelijk talent verloren gaat. Daarnaast kan het welbevinden van een kind worden aangetast (Rotigel, 2003).

Uit onderzoek is gebleken dat pedagogisch-didactische beïnvloeding meer resultaat levert naarmate een kind nog jong is (Mooij, 2007). De ontwikkeling van een kind wordt namelijk vooral bepaald door de eerste zeven levensjaren. Daarom is het essentieel dat de juiste zorg op jonge leeftijd wordt geboden (Mooij, 2007). Het is daarom van belang dat ouders de hoogbegaafde kenmerken van hun kinderen herkennen wanneer het kind nog jong is. Dit kan namelijk invloed hebben op de ontwikkeling van het kind. Wanneer de kenmerken van hoogbegaafdheid op jonge leeftijd worden herkend, biedt dit de mogelijkheid om zo snel mogelijk onderwijs of interventies aan te bieden die aansluiten bij het kind (Metin, 1999, geciteerd in Oğurlu & Çetinkaya, 2012). Hierdoor kunnen ouders en leerkrachten eerder anticiperen op hun aanpak en kan er op tijd een passend aanbod komen voor hoogbegaafde kinderen, daardoor kunnen de problemen die zich bij deze kinderen kunnen voordoen, zoals beschreven in de vorige alinea, zoveel mogelijk worden voorkomen (Mooij, 2007).

Er zijn meerdere onderzoeken gedaan naar kenmerken van hoogbegaafde kinderen (Golle et al., 2023; van der Ploeg, 2019; Velsink, 2016; Zorgprimair, 2018). De onderzoeken gingen echter vooral over kenmerken van hoogbegaafde kinderen in het onderwijs. De specifieke leeftijdsgroep van nul tot vier jaar ontbrak binnen deze onderzoeken. Daarnaast was er geen

aandacht voor het perspectief van de ouders, terwijl ouders een belangrijke rol spelen als informatiebron over het gedrag en vaardigheden van hun kinderen (Metin, 1999, geciteerd in Oğurlu & Çetinkaya, 2012). Dit onderzoek biedt dus een nieuw, essentieel perspectief over dit onderwerp.

1.2 Organisatie beschrijving

Dit onderzoek wordt in opdracht van SCALIQ uitgevoerd. SCALIQ is een onderzoeks- en ontwikkelingsorganisatie waarbij de focus ligt op de meer- en hoogbegaafde doelgroep van jonge kinderen tot volwassenen. Daarvoor worden intelligentietesten en materialen ontwikkeld voor deze doelgroep. Een van de intelligentietesten is de KIQT+, een intelligentietest bestemd voor vermoedelijk (hoog)begaafde kinderen tussen de 5-10 jaar (Cramer et al., 2022). Vanuit SCALIQ is er de behoefte om erachter te komen wat de kenmerken van (jonge) hoogbegaafde kinderen zijn, zodat deze kinderen zo snel mogelijk een passend aanbod of mogelijke interventies kunnen krijgen.

1.3 Theoretische kader

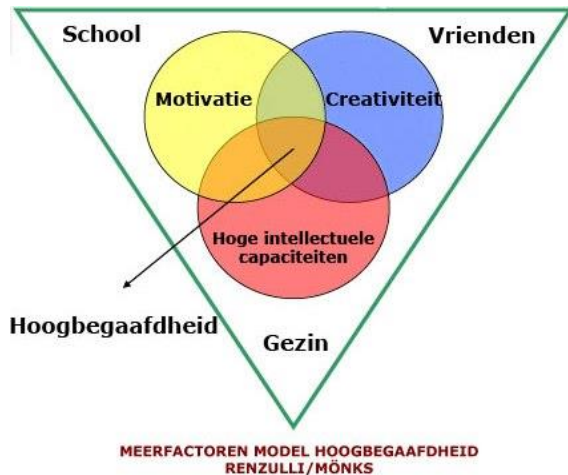
1.3.1 Hoogbegaafdheid

Het is belangrijk om op te merken dat er veel discussie bestaat over wat hoogbegaafdheid precies is. Het begrip hoogbegaafdheid is daarom op meerdere manieren te operationaliseren en er bestaan meerdere modellen over hoogbegaafdheid. Hoogbegaafdheid kan zich namelijk op veel verschillende competentiegebieden manifesteren: op cognitief gebied, sociaal gebied, emotioneel gebied, creatief gebied en motorisch gebied. Het verwijst naar uitzonderlijke intellectuele bekwaamheid of aanleg, in combinatie met een hoger dan gemiddeld intelligentiequotiënt (IQ) (Driessen et al., 2007).

Hoewel er dus nog geen consensus is over het begrip hoogbegaafdheid, wordt het Triadisch model van Renzulli vaak gebruikt als uitgangspunt. De Psycholoog Renzulli stelt dat hoogbegaafdheid wordt gekenmerkt door bijzondere capaciteiten, zoals een IQ-score van hoger dan 130, een hoge mate van motivatie, zoals zich verdiepen in een bepaald onderwerp dat de interesse wekt en een hoge mate van creativiteit, zoals het ontdekken van unieke manieren om problemen op te lossen en het ontwikkelen van originele denkwijzen (Renzulli, 1986).

Franz Mönks heeft dit model uitgebreid naar het Meerfactoren model. Volgens Mönks wordt hoogbegaafdheid ook nog gekenmerkt door drie omgevingsfactoren die samen een belangrijke rol spelen bij het begrijpen en identificeren van hoogbegaafdheid. De drie omgevingsfactoren zijn het gezin, school en vrienden. Het model probeert de complexiteit van hoogbegaafdheid te begrijpen door rekening te houden met verschillende factoren die van invloed zijn op het

ontstaan en de ontwikkeling ervan. Het model stelt dat hoogbegaafdheid niet alleen wordt bepaald door cognitieve factoren, maar ook door omgevingsfactoren en persoonlijkheidskenmerken (Van Boxtel & Mönks, 1992a). Zie afbeelding 1 voor een weergave van het model:

Afbeelding 1. Meerfactoren model Mönks (Hoebegaafd, z.d.).

1.3.2 Ontwikkeling bij jonge hoogbegaafde kinderen

Algemene ontwikkeling

De ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen onderscheidt zich van de ontwikkeling van kinderen die niet hoogbegaafd zijn. Dit is de reden dat hoogbegaafde kinderen zich doorgaans anders gedragen dan andere kinderen. (Winebrenner, 2000; geciteerd in Oldenkamp, 2016). Voor hoogbegaafde kinderen is het eenvoudiger om nieuwe informatie te leren. Deze kinderen beschikken over een beter geheugen en kunnen op verschillende niveaus tegelijkertijd waarnemen, waardoor zij complexe en abstracte concepten beter begrijpen dan hun niet-hoogbegaafde leeftijdsgenoten. Bovendien hebben hoogbegaafde kinderen vaak een sterk gevoel voor rechtvaardigheid, wat minder voorkomt bij kinderen van dezelfde leeftijd (Kieboom, 2015). Ook hebben hoogbegaafde kinderen vaak grote interesse in ingewikkelde vraagstukken en onderwerpen (Winebrenner, 2000). De bovengenoemde kenmerken van hoogbegaafde kinderen laten zien dat er verschillen zijn in de cognitieve ontwikkeling tussen hoogbegaafde kinderen en hun niet-hoogbegaafde leeftijdsgenoten (Hettinger & Car, 2003).

Passend onderwijs is van belang bij hoogbegaafde kinderen. Het is een voorkomend probleem dat het lesaanbod van een school niet aansluit bij de kwaliteiten van de hoogbegaafde leerlingen (Driessen et al., 2007). Een niet adequaat lesaanbod kan leiden tot demotivatie en probleemgedrag waardoor de motivatie kan afnemen, hierdoor kan het zijn dat deze kinderen

gaan onderpresteren; ze gaan lager presteren dan dat zij daadwerkelijk kunnen (Driessen et al., 2007).

Hoogbegaafde kinderen hebben vaak weinig sociale aansluiting met hun leeftijdsgenoten (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). Dit komt ten eerste doordat zij andere interesses hebben. Ze zijn bijvoorbeeld geïnteresseerd in complexe en abstracte onderwerpen waar hun leeftijdsgenoten niet veel interesse in hebben. Ten tweede is er een verschil qua intellectueel niveau in vergelijking met andere kinderen, hierdoor trekken hoogbegaafde kinderen dan ook vaak snel naar oudere kinderen of volwassenen; mensen met hetzelfde intellectuele niveau. Doordat er weinig sociale aansluiting is met leeftijdsgenoten hebben hoogbegaafde kinderen meer kans op emotionele problemen en kan het vaker voorkomen dat deze kinderen problemen krijgen in sociale relaties (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.).

1.4 Onderzoeksvragen

1.4.1 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om erachter te komen welke kenmerken hoogbegaafde kinderen vertonen in hun jonge kinderjaren, zodat vroegsignalering van hoogbegaafdheid mogelijk wordt. Vroegsignalering is belangrijk, opdat er op tijd een passend aanbod kan komen voor deze kinderen.

1.4.2 Hoofdvraag

Aan de hand van de bovengenoemde relevantie van het onderzoek is de volgende hoofdvraag opgesteld: *“In hoeverre vertonen hoogbegaafde kinderen, in de leeftijd van nul tot vier jaar, bepaalde kenmerken die vroegsignalering mogelijk maken en welke zijn dit?”*.

1.4.3 Deelvragen

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn er drie deelvragen opgesteld:

1. Welke kenmerken (objectief en subjectief) vertonen hoogbegaafde kinderen van nul tot één jaar?
2. Welke kenmerken (objectief en subjectief) vertonen hoogbegaafde kinderen van één tot vier jaar?
3. In hoeverre speelt geslacht een rol bij de kenmerken van hoogbegaafde kinderen?

1.4.4 Operationaliseren

- Hoogbegaafdheid wordt in dit onderzoek geoperationaliseerd als het hebben van een intelligentiequotiënt van 130 of hoger.

- Objectieve kenmerken verwijzen naar meetbare en observeerbare eigenschappen of kenmerken van een onderwerp, die onafhankelijk zijn van individuele interpretaties of meningen.
- Subjectieve kenmerken zijn gebaseerd op subjectieve interpretaties en kunnen variëren afhankelijk van de persoonlijke achtergrond, perceptie en emoties van een individu.

1.4.5 Onderzoeksopzet

Tijdens het onderzoek worden zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens verzameld door middel van verschillende onderzoeksmethoden. In eerste instantie wordt er een vragenlijst ontwikkeld die wordt ingevuld door de ouders/verzorgers van hoogbegaafde kinderen. Deze vragenlijst bevat vragen met betrekking tot de kenmerken van hoogbegaafde kinderen. Vervolgens worden de verzamelde gegevens uit de vragenlijst geanalyseerd met behulp van SPSS. Daarnaast wordt er, naast de vragenlijst, een semigestructureerd diepte-interview ontwikkeld. Dit interview wordt afgenomen bij vijf ouders/verzorgers. Het doel van dit interview is om dieper in te gaan op de kenmerken van hoogbegaafde kinderen en mogelijk nieuwe kenmerken te ontdekken.

1.4.6 Leeswijzer

In deze scriptie worden de uitkomsten van het onderzoek naar kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen weergegeven. In hoofdstuk 2 is de methode van het onderzoek te lezen. Vervolgens in hoofdstuk 3 worden de onderzoeksresultaten van de vragenlijsten en de interviews weergegeven en beschreven. In hoofdstuk 4 wordt de conclusie en discussie beschreven. Daarna in hoofdstuk 5 wordt de aanbeveling beschreven. In de bijlage staat de vragenlijst, het interviewschema, de antwoorden op de vragenlijst en het formulier “zorgvuldig omgaan met proefpersonen” weergegeven.

2. Methode

2.1 onderzoeksopzet

Dit onderzoek betreft een mixed-methods onderzoek om antwoord te geven op de vraag wat de kenmerken zijn van hoogbegaafde kinderen in de leeftijd van nul tot vier jaar. Een mixed-methods onderzoek houdt in dat er zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek wordt gedaan. Dit wordt gedaan ter verdieping en om een betere interpretatie van de kwantitatieve resultaten te verkrijgen (Verhoeven, 2022). Er is door middel van literatuur een vragenlijst ontworpen over kenmerken van hoogbegaafde kinderen. Daarna is er informatie verzameld met behulp van de vragenlijst. Om de uitkomsten van de vragenlijsten aan te vullen, is er door middel van kwalitatief onderzoek een semigestructureerd diepte-interview afgenomen bij vijf respondenten.

2.2 Respondenten

De respondenten die deelnamen aan het kwantitatieve onderzoek werden geworven uit een database van SCALIQ, wat resulteerde in een gelegenheidssteekproef. SCALIQ bezit gegevens van 784 (vermoedelijk) (hoog)begaafde kinderen uit Nederland en Vlaanderen. Tussen 2019 en 2021 werd bij deze kinderen de KIQT+ afgenomen om hun intelligentie te testen. Om in aanmerking te komen voor de testafname moesten de kinderen tussen 4 jaar en 9 maanden en 11 jaar en 11 maanden oud zijn. Daarnaast diende er eerder een intelligentietest te zijn afgenomen waaruit een bovengemiddelde score bleek (Cramer et al., 2022). Het gebruik van een gelegenheidssteekproef kan de representativiteit van het onderzoek beïnvloeden, omdat alleen ouders/verzorgers uit de database van SCALIQ werden benaderd.

De ouders/verzorgers van de kinderen bij wie de KIQT+ tussen 2019 en 2021 werd afgenomen, kregen het verzoek om een vragenlijst over kenmerken van hoogbegaafde kinderen in te vullen. De ouders/verzorgers beantwoordden vragen over de vroege kindertijd van hun kinderen. Op 28 maart 2023 werd de vragenlijst verstuurd naar 784 respondenten. Vervolgens werden er twee herinneringen verzonden: de eerste op 5 april 2023 en de tweede op 14 april 2023. Van de 784 respondenten openden 356 (45%) respondenten de vragenlijst. Van hen gaven 37 (10%) respondenten aan de vragenlijst niet te willen invullen en ook niet benaderd te willen worden voor eventueel vervolgonderzoek van SCALIQ. Daarnaast waren er 18 (5%) respondenten die aangaven de vragenlijst niet te willen invullen, maar wel benaderd te willen worden voor eventueel vervolgonderzoek van SCALIQ. In totaal vulden 301 (38%) respondenten de vragenlijst volledig in. Dit resulteerde in een non-respons van 483 (62%) respondenten.

Van de 301 respondenten waren er 181 respondenten waarvan hun kind hoogbegaafd was, deze 181 respondenten werden opgenomen in het onderzoek. Dit vertegenwoordigt 23% van de gehele database. Met de overige 120 (15% van de gehele database) respondenten die wel hebben gereageerd maar waarvan het kind geen IQ-score van 130+ had, werd geen verdere actie ondernomen. Van deze 181 respondenten was 36% (N=66) een meisje, 63% (N=114) was een jongen, en 1% van de respondenten identificeerde zich als genderneutraal (N=1).

De respondenten voor het kwalitatieve onderzoek werden geworven via de online vragenlijst. Van de 181 respondenten die hebben gereageerd en waarvan is vastgesteld dat hun kind een IQ-score van 130+ heeft, hebben 89 respondenten aangegeven bereid te zijn om deel te nemen aan een interview. Vervolgens werd er een aselechte steekproef getrokken, waarbij elke tiende respondent werd benaderd voor een interview. Indien een bepaalde respondent al was benaderd door een andere student van de studie Toegepaste Psychologie, werd de eerstvolgende respondent in de lijst benaderd. Uiteindelijk waren er vijf respondenten die aan de criteria voldeden en zijn geïnterviewd.

2.3 procedure

Voor het kwantitatieve onderzoek is er gebruik gemaakt van een online vragenlijst. Deze online vragenlijst heeft het bedrijf SCALIQ verspreid naar de database die bestaat uit 784 respondenten. SCALIQ streeft naar een longitudinaal onderzoek, zij willen dezelfde proefpersonen herhaaldelijk onderzoeken om de veranderingen door de tijd heen te volgen. Hierom zijn er drie vragenlijsten van verschillende onderzoeken samengevoegd en in een grote vragenlijst naar de respondenten gestuurd. De respondenten kregen een email toegestuurd vanuit SCALIQ dat er een longitudinaal onderzoek werd gedaan. In de mail stond dat de vragenlijst in samenwerking met studenten van de opleiding Toegepaste Psychologie aan de Hanze Hogeschool is. Gemiddeld duurde het invullen van de vragenlijst 10 à 15 minuten. Alle respondenten namen op vrijwillige basis deel aan het onderzoek. In de vragenlijst was er daarom ook een optie om niet deel te nemen aan het onderzoek en mogelijk vervolg onderzoeken. Aan het einde van de vragenlijst kregen de respondenten de vraag of zij interesse hadden om mee te werken aan een interview. De respondenten konden hun emailadres achterlaten bij interesse om mee te doen met een interview en zij konden hun beschikbaarheid opgeven. Vervolgens zijn er 5 respondenten geïnterviewd. Deze interviews werden via beeldbellen uitgevoerd wegen praktische redenen, omdat de respondenten over heel Nederland

verspreid wonen. Het uitvoeren van de interviews duurde gemiddeld 30 minuten. De interviews zijn opgenomen met toestemming van de respondenten.

2.4 Meetinstrumenten

2.4.1 kwantitatieve

Aan het begin van de online vragenlijst stond een korte uitleg over het onderzoek en wat het doel van het onderzoek is. De online vragenlijst van het gedeelte over de kenmerken van hoogbegaafde kinderen bestond uit twee delen. Het eerste deel bestond uit vragen uit de leeftijdscategorie van nul tot één jaar. Het tweede gedeelte bestond uit vragen uit de leeftijdscategorie van één tot vier jaar. De achtergrondinformatie over de respondenten, zoals geslacht, leeftijd en IQ-score waren al bekend in de database, dus deze vragen stonden niet in de vragenlijst. De gehele vragenlijst bestond uit 43 stellingen over kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen. Deze vragenlijst is opgenomen als bijlage 1. De stellingen werden beoordeeld door middel van een vijfpunts 'Likert-schaal', waarbij 1 stond voor helemaal mee oneens en 5 voor helemaal mee eens. Per stelling werd er gekeken in hoeverre de respondenten het eens waren met de stelling. De 43 stellingen zijn vanuit de literatuur van Zensai (z.d.) en Zorg Primair (2018) samengesteld.

Daarnaast heeft de opdrachtgever, SCALIQ, aan de vragenlijst ook open vragen toegevoegd. Deze open vragen hadden betrekking op de taalontwikkeling, loopontwikkeling en getalbegrip. De verzamelde gegevens uit deze open vragen zijn eveneens meegenomen in het kwantitatieve onderzoek.

De kenmerkenvragenlijst van de leeftijd van nul tot één jaar bestond uit vier constructen. Elk construct bestond uit meerdere vragen. De samenhang tussen deze vragen werd bepaald aan de hand van de Cronbach's alpha component. Een Cronbach's alpha van kleiner dan .50 is onacceptabel, en in dit onderzoek zijn alle Cronbach's alpha's boven de .50 geaccepteerd. Idealiter, is er zo een hoog mogelijke Cronbach's alpha.

Het eerste construct betrof het kenmerk observeren. Deze categorie bestond uit twee vragen en heeft een Cronbach's alpha van .781. Deze vragen passen dus goed samen. Het tweede construct betrof het kenmerk onderzoeken. Deze categorie bestond uit twee vragen en heeft een Cronbach's alpha van .582. Deze Cronbach's alpha is matig tot redelijk. Echter is het niet mogelijk om een vraag weg te halen om de Cronbach's alpha te vergroten. Omdat de vragenlijst

al is afgenomen kan er geen nieuwe vraag aan het construct worden toegevoegd. Het derde construct betrof de taal- en spraakontwikkeling. Deze categorie bestond uit drie vragen en heeft een Cronbach's alpha van .865. Het vierde construct betrof de loopontwikkeling. Deze categorie bestond uit twee vragen en heeft een Cronbach's alpha van .927. Voor de laatste twee constructen passen de vragen dus goed samen bij de overkoepelende constructen. De overige stellingen zijn als losse stellingen meegenomen in de data-analyse.

De kenmerkenvragenlijst van de leeftijd van één tot vier jaar bestond uit vijf constructen. Het eerste construct betrof het kenmerk geheugen. Deze categorie bestond uit twee vragen en heeft een Cronbach's alpha van .667. Het tweede construct betrof het kenmerk ongeduldig zijn. Deze categorie bestond uit twee vragen en heeft een Cronbach's alpha van .603. Het derde construct betrof het kenmerk zelfstandig. Deze categorie bestond uit twee vragen en heeft een Cronbach's alpha van .550. Deze Cronbach's alpha is, zoals hierboven uitgelegd matig tot redelijk, maar het construct is wel geïnccludeerd. Dit omdat het niet mogelijk is een vraag weg te halen om de Cronbach's alpha te vergroten. Omdat de vragenlijst al is afgenomen kan er geen nieuwe vraag aan het construct worden toegevoegd.

Het vierde construct betrof het kenmerk getalbegrip. Deze categorie bestond uit twee vragen en heeft een Cronbach's alpha van .914. Het vijfde construct betrof het kenmerk taalbegrip. Deze categorie bestond uit vier vragen en heeft een Cronbach's alpha van .830. Het zesde, en tevens laatste, construct betrof het kenmerk frustratie. Deze categorie bestond uit twee vragen en heeft een Cronbach's alpha van .754. De vragen van de laatste drie constructen passen dus voor ieder construct goed bij het overkoepelende construct. De overige stellingen zijn als losse stellingen meegenomen in de data-analyse.

2.4.2 kwalitatief

Aan de hand van de uitkomsten van de vragenlijst werden er vijf ouders/verzorgers van jonge hoogbegaafde kinderen geïnterviewd. Er werden vijf semigestructureerde diepte-interviews afgenomen. Een semigestructureerd diepte-interview houdt in dat een deel van de onderwerpen van het interview vast staan, maar er ruimte is voor de inbreng van de respondenten (Verhoeven, 2022). Er is gewerkt vanuit theoretische saturatie. Dit houdt in dat er geleidelijk is gekeken of er genoeg informatie uit de interviews is gekomen om conclusies te trekken. Verder werd er in het diepte-interview mogelijk gemaakt om de achterliggende meningen te achterhalen van de antwoorden op de vragenlijst. Om achter nog meer informatie te komen werd er doorgevraagd op de antwoorden die de respondent heeft gegeven in de vragenlijst. Het

interview werd afgenomen om bij een aantal respondenten meer de diepte in te gaan over bepaalde kenmerken en voor meer ondersteuning op de uitkomsten van de vragenlijsten.

Tijdens de interviews waren er twee respondenten die beide twee kinderen hadden die hoogbegaafd zijn en waarbij de KIQT+ is afgenomen. Zij hebben voor beide kinderen de vragenlijst ingevuld, daarom zijn beide kinderen meegenomen bij de analyse van het kwalitatieve onderzoek.

2.4 Data-analyse

Voor het kwantitatieve onderzoek werden een aantal berekeningen uitgevoerd met behulp van het statistische programma SPSS. Met als doel de hoofd- en deelvragen te beantwoorden, werd gebruik gemaakt van beschrijvende statistiek. Allereerst werd geanalyseerd welke kenmerken het meest voorkwamen bij kinderen in de leeftijd van nul tot één jaar. Voor elk construct en elke individuele stelling werden de gemiddelde score, standaarddeviatie, minimum- en maximumscore berekend. Ook werd dezelfde analyse uitgevoerd voor de leeftijdscategorie van één tot vier jaar. De frequentie van de waarden werd samengevat in een tabel, waarmee conclusies werden getrokken over de meest voorkomende kenmerken. De gemiddelden werden berekend aan de hand van de vijfpunts 'Likert-schaal'. Een score van 1 werd hier geïnterpreteerd als een zeer laag gemiddelde en een score van 5 werd geïnterpreteerd als een zeer hoog gemiddelde. Vanaf een gemiddelde van 3.75 werd het gezien als een hoog gemiddelde. Kenmerken met een gemiddelde van 3.75 of hoger werden in dit onderzoek gezien als typerend voor jonge hoogbegaafde kinderen.

Om de objectieve kenmerken te versterken, werden de open vragen die door SCALIQ in de vragenlijst waren opgenomen geanalyseerd. Ook werden de kenmerken die onafhankelijk meetbaar en observeerbaar zijn nogmaals weergegeven in een tabel. Dit zijn de kenmerken: "spraak- en taalontwikkeling", "loopproces", "kruipen", "getalbegrip" en "taalbegrip". Voor elk construct werden het gemiddelde en de standaarddeviatie weergegeven in een tabel.

Om de laatste deelvraag, "In hoeverre speelt geslacht een rol bij de kenmerken van hoogbegaafde kinderen," te beantwoorden, werd een onafhankelijke t-toets uitgevoerd voor alle kenmerken. Hierbij werd gekeken of er een significant verschil was tussen de kenmerken en het geslacht van de kinderen, waarbij een alfa-niveau van .05 en .01 werd gehanteerd. De resultaten van deze analyse werden gepresenteerd in een tabel.

Voor het kwalitatieve onderzoek werden de interviews woordelijk getranscribeerd en vervolgens geanalyseerd met behulp van Atlas.ti. De antwoorden werden systematisch gecodeerd en toegekend aan specifieke categorieën die verbonden waren aan specifieke kenmerken. Vervolgens werden de categorieën onderling vergeleken om overeenkomsten te identificeren en te analyseren. Het kwalitatieve analyseproces werd voornamelijk gebruikt om te verdiepen in de, in de vragenlijst genoemde kenmerken, en om eventuele kenmerken te ontdekken die niet in de vragenlijst waren opgenomen. De meest voorkomende kenmerken worden gepresenteerd in het hoofdstuk met de onderzoeksresultaten.

2.5 Ethische aspecten

Tijdens het onderzoek is er gewerkt met persoonlijke informatie van respondenten. Om hier zo zorgvuldig mogelijk mee om te gaan is er gelet op een aantal ethische aspecten. Ten eerste is het formulier "zorgvuldig omgaan met proefpersonen" ingevuld en nageleefd, dit formulier is te vinden in bijlage 5. Verder is er geen persoonlijke informatie, zoals namen van respondenten, beschreven en was deelnemen aan zowel het kwantitatieve als het kwalitatieve onderzoek op vrijwillige basis. Bij de afname van de interviews is er om toestemming gevraagd om de interviews op te nemen en de informatie te verwerken. Verder is er vanuit SCALIQ, de opdrachtgever, een contract opgesteld om vertrouwelijk om te gaan met de data, omdat er persoonlijke informatie van de respondenten werd gedeeld.

3. Resultaten

De resultaten zijn verdeeld in twee delen. Het eerste deel omvat de kwantitatieve onderzoeksresultaten, die zijn gebaseerd op de bevindingen van de online vragenlijst. Het tweede deel zal de resultaten van het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek weergeven en beschrijven. Deze resultaten zijn voortgekomen uit vijf interviews die zijn afgenomen.

3.1 Resultaten kwantitatief onderzoek

De kwantitatieve onderzoeksresultaten zijn opgedeeld in twee sub paragrafen. Om de eerste onderzoeksvraag “*Welke kenmerken (objectief en subjectief) vertonen hoogbegaafde kinderen van nul tot één jaar?*”, te beantwoorden, werden in de vragenlijst vragen gesteld met betrekking tot de leeftijdscategorie van nul tot één jaar. Tabel 9 in bijlage 2 toont de stellingen uit de vragenlijst en geeft aan welke antwoordcategorie de respondenten hebben gekozen.

In tabel 1 worden de verschillende constructen weergegeven die betrekking hebben op kenmerken binnen de leeftijdscategorie van nul tot één jaar. De constructen zijn in de tabel gerangschikt van hoge naar lage gemiddeldes. Uit de tabel blijkt dat het construct "observeren" het hoogste gemiddelde heeft van 4.55 (SD .66). Het construct "oogcontact" volgt daarna met een gemiddelde score van 4.48 (SD .80). Op de derde plaats komt het construct "lachen" met een gemiddelde score van 4.32 (SD .84). De constructen "onderzoeken" en "spraak en taalontwikkeling" hebben beide een gemiddelde score van 3.97. De rest van de resultaten zijn te zien in tabel 1.

Tabel 1. Gemiddelde van de kenmerken van nul tot één jaar (N=181)

	Gem.	SD	Min.	Max.
Construct observeren	4.55	.66	1.00	5.00
Oogcontact	4.48	.80	1.00	5.00
Lachen	4.32	.84	1.00	5.00
Construct onderzoeken	3.97	.87	1.00	5.00
Construct spraak- en taalontwikkeling	3.97	.99	1.00	5.00
Gevoeligheid, geluid, geuren, smaken	3.77	1.12	1.00	5.00
Construct Loopproces	3.47	1.16	1.00	5.00
Kruipen	3.15	1.34	1.00	5.00
Slaap	2.55	1.20	1.00	5.00

Noot. Gem.: gemiddelde, SD: standaarddeviatie, Min.: minimum, Max.: maximum.

De constructen “spraak- en taalontwikkeling”, “loopproces” en “kruipen” zijn objectieve kenmerken. Deze constructen staan in tabel 2. Het construct “spraak- en taalontwikkeling” heeft het hoogste gemiddelde van 3.97 (SD .99). Het gemiddelde van het construct “loopproces” is 3.47 (SD 1.16). Daarna komt het construct “kruipen” met een gemiddelde van 3.15 (SD 1.34).

Tabel 2: Gemiddelde van de objectieve kenmerken van nul tot één jaar (N=181)

	Gem.	SD	Min.	Max.
Construct spraak- en taalontwikkeling	3.97	.99	1,00	5.00
Construct Loopproces	3.47	1.16	1.00	5.00
Kruipen	3.15	1.34	1.00	5.00

Noot. Gem.: gemiddelde, SD: standaarddeviatie, Min.: minimum, Max.: maximum.

Bovendien werden in de vragenlijst ook open vragen gesteld waarin de leeftijd in maanden werd gevraagd waarop het kind bepaalde handelingen kon uitvoeren. In tabel 3 zijn de bijbehorende gegevens weergegeven. De gemiddelde leeftijd in maanden waarop kinderen zelfstandig rechtop konden zitten bedroeg 6.55, met een standaarddeviatie van 2.07. Voor de handeling "aan de hand of langs een tafel lopen" bedroeg het gemiddelde 9.94, met een standaarddeviatie van 2.70. Als derde werd het gemiddelde van de leeftijd waarop kinderen los konden lopen vastgesteld op 13.11 maanden, met een standaarddeviatie van 2.64. Ten slotte was het gemiddelde voor het zeggen van "losse woordjes" 10.68 maanden, met een standaarddeviatie van 4.24.

Tabel 3: Gemiddelde leeftijd in maanden van de objectieve kenmerken van nul tot één jaar (N=181)

	N	Gem.	SD
Zelfstandig rechtop zitten	106	6.55	2.07
Aan de hand of langs een tafel lopen	126	9.94	2.70
Losse woordjes zeggen	107	10.68	4.24
Los lopen	150	13.11	2.64

Noot. N: aantal, Gem.: gemiddelde, SD: Standaarddeviatie.

De tweede deelvraag luidt als volgt: *“Welke kenmerken (objectief en subjectief) vertonen hoogbegaafde kinderen van één tot vier jaar?”* Ter beantwoording van deze deelvraag zijn er in de vragenlijst specifieke vragen gesteld met betrekking tot de leeftijdscategorie van één tot vier jaar. De stellingen uit de vragenlijst zijn weergegeven in tabel 9 van bijlage 3.

In tabel 4 worden de verschillende constructen weergegeven voor de leeftijdscategorie van één tot vier jaar. Uit de tabel blijkt dat het construct "leren van nieuwe dingen" het hoogste gemiddelde heeft, namelijk 4.66 (SD .63). Het construct "geheugen" en "getalbegrip" hebben beide een gemiddelde score van 4.61 (SD .64, en .62, respectievelijk).

Tabel 4. Gemiddelde van de kenmerken van één tot vier jaar (N=181)

	Gem.	SD	Min.	Max.
Nieuwe dingen leren	4.66	.63	1.00	5.00
Construct geheugen	4.61	.64	1.00	5.00
Construct getalbegrip	4.61	.62	1.00	5.00
Verbanden leggen	4.55	.69	1.00	5.00
Rechtvaardigheidsgevoel	4.44	.87	1.00	5.00
Construct taalbegrip	4.38	.74	1.00	5.00
Construct nieuwsgierig	4.36	.71	1.00	5.00
Voorbeeldmodel nabouwen	4.36	.94	1.00	5.00
Aandacht	4.24	.99	1.00	5.00
Construct zelfstandig	4.20	.75	2.00	5.00
Aparte humor	4.12	.93	1.00	5.00
Fantasie	4.07	1.1	1.00	5.00
Construct ongeduldig	3.83	.84	1.50	5.00
Gevoeligheid externe prikkels	3.77	1.20	1.00	5.00
Minder slaap nodig	3.55	1.31	1.00	5.00
Construct Frustratie	3.29	1.1	1.00	5.00
Goed kunnen tekenen	3.26	1.28	1.00	5.00
Opgeven	2.92	1.22	1.00	5.00
Dagdromen	2.80	1.19	1.00	5.00

Noot. Gem.: gemiddelde, SD: standaarddeviatie, Min.: minimum, Max.: maximum.

De constructen getalbegrip en taalbegrip zijn subjectieve kenmerken. Deze constructen staan in tabel 5. Uit de resultaten blijkt dat het construct "getalbegrip" een gemiddelde score heeft van 4.61 (SD .62). Daarnaast is het construct "taalbegrip" onderzocht, waarbij een gemiddelde score van 4.38 (SD .74) naar voren komt.

Tabel 5: Gemiddelde van de objectieve kenmerken van één tot vier jaar (N=181)

	Gem.	SD	Min.	Max.
Construct getalbegrip	4.61	.62	1.00	5.00
Construct taalbegrip	4.38	.74	1.00	5.00

Noot. Gem.: gemiddelde, SD: standaarddeviatie, Min.: minimum, Max.: maximum.

Verder zijn er ook open vragen gesteld in de vragenlijst. Hier werden vragen gesteld met hoeveel maanden het kind een actie kon uitvoeren. Deze gegevens zijn te zien in tabel 6. De gemiddelde leeftijd in maanden waarop kinderen "2-woorden zinnen maken" was 14.55 (SD

5.44). “Correcte zinnen van 3 of meer woorden maken” had een gemiddelde van 17.79 (SD ,80). Als derde werd het gemiddelde van de leeftijd waarop kinderen tot tien konden tellen vastgesteld met 19.97 maanden (SD 9.31).

Tabel 6: Gemiddelde in maanden van objectieve kenmerken van één tot vier jaar (N=181)

	N	Gem.	SD
2-woorden zinnen maken	89	14.55	5.44
Correcte zinnen van 3 of meer woorden maken	91	17.79	6.80
Tot 10 tellen	73	19.79	9.31

Noot. N: aantal, Gem.: gemiddelde, SD: Standaarddeviatie.

De derde deelvraag luidt: “*In hoeverre speelt geslacht een rol bij de kenmerken van hoogbegaafde kinderen?*” Hierbij werd er gekeken of er een significant verschil is tussen de kenmerken van de hoogbegaafde kinderen en het geslacht van deze kinderen. In tabel 7 worden de kenmerken voor de leeftijdscategorie van één tot vier jaar weergegeven, waarbij significante verschillen zijn vastgesteld. Het construct "observeren" vertoont een zeer significant verschil. Dit impliceert dat het construct "observeren" vaker voorkomt bij hoogbegaafde meisjes in de leeftijdscategorie van nul tot één jaar in vergelijking met hoogbegaafde jongens in dezelfde groep. Daarnaast vertoont het construct "taalontwikkeling" ook een zeer significant verschil. Dit houdt in dat het construct "taalontwikkeling" vaker voorkomt bij hoogbegaafde meisjes in de leeftijdscategorie van nul tot één jaar dan bij hoogbegaafde jongens in dezelfde groep. Verder vertoont het kenmerk "lachen" eveneens een zeer significant verschil: meer hoogbegaafde meisjes in de leeftijdscategorie van nul tot één jaar lachen in vergelijking met hoogbegaafde jongens in dezelfde groep.

Tabel 7. Onafhankelijke T-test van geslacht en kenmerken van nul tot één jaar (N=181)

	M Meisjes	M Jongens	SD Meisjes	SD Jongens	t
Construct observeren	4,73	4,45	0,44	0,74	3.12**
Construct onderzoeken	4.12	3.89	.73	.93	1.77
Construct Taalontwikkeling	4.30	3.76	.75	1.05	3.99**
Construct lopen	3.58	3.41	1.18	1.16	.95
Veel slaap nodig	2.62	2.50	1.19	1.21	.635
Niet/nauwelijks gekropen	3.33	3.05	1.32	1.36	1.35
Oogcontact maken	4.65	4.39	.62	.88	2.37
Gevoelig voor geluid, geuren en smaken	4.02	3.64	.94	1.20	2.33
Lachen	4.59	4.16	.61	.91	3.83**

Noot. *p<.05 **p<.01, Meisjes: n=66, Jongens: n=114, SD: standaarddeviatie, t: t-waarde.

In tabel 8 worden de kenmerken voor de leeftijdscategorie van één tot vier jaar weergegeven, waarbij significante verschillen zijn vastgesteld. Het construct "zelfstandigheid" vertoont een significant verschil. Dit impliceert dat het construct "zelfstandigheid" vaker voorkomt bij hoogbegaafde meisjes in de leeftijdscategorie van één tot vier jaar in vergelijking met jongens in dezelfde groep. Bij het kenmerk "goed kunnen tekenen" is er een zeer significant verschil. Dit betekent dus dat meer hoogbegaafde meisjes van één tot vier jaar beter kunnen tekenen dan jongens in dezelfde groep. Verder is er een significant verschil bij het kenmerk "goed een voorbeeldmodel kunnen nabouwen". Dit houdt in dat dit kenmerk vaker voorkomt bij hoogbegaafde jongens in de leeftijdscategorie van één tot vier jaar in vergelijking met meisjes in dezelfde groep.

Tabel 8. Onafhankelijke T-test van geslacht en kenmerken van één tot vier jaar (N=181)

	Gem. Meisjes	Gem. Jongens	SD Meisjes	SD Jongens	t
Construct geheugen	4.64	4.58	.55	.68	.612
Construct nieuwsgierig	4.30	4.39	.66	.73	-.79
Construct getalbegrip	4.60	4.62	.58	.64	-.21
Construct taalbegrip	4.50	4.30	.56	.82	1.95
Construct frustratie	3.31	3.26	1.15	1.07	.31
Construct zelfstandig	4.35	4.12	.72	.76	2.0*
Construct ongeduldig	3.70	3.91	.85	.84	-1.60
Rechtvaardigheidsgevoel	4.48	4.41	.79	.92	.54
Verbanden leggen	4.58	4.54	.53	.77	.33
Apart gevoel voor humor	4.0	4.18	.91	.94	-1.22
Goede aandacht	4.30	4.22	.78	1.09	.60
Dagdromen	3.33	3.12	1.21	1.18	1.14
Fantasie	4.21	3.98	.97	1.11	1.40
Tekenen	3.74	2.99	1.17	1.27	3.93**
Opgeven	2.73	3.02	1.25	1.19	-1.55
Gevoelig voor externe prikkels	3.98	3.65	1.14	1.22	1.82
Snel nieuwe dingen leren	4.77	4.61	.46	.71	1.92
Snel voorbeeldmodel nabouwen	4.17	4.49	.97	.91	-2.26*
Minder slaap nodig	3.59	3.54	1.25	1.34	.23

Noot. *p<.05 **p<.01, Meisjes: n=66, Jongens: n=114, SD: standaarddeviatie, t: t-waarde.

3.2 Resultaten kwalitatief onderzoek

De resultaten van het kwalitatieve onderzoek zijn onderverdeeld in twee paragrafen, namelijk de twee deelvragen die beantwoord worden. De eerste deelvraag luidt: *“Welke kenmerken (objectief en subjectief) vertonen hoogbegaafde kinderen van nul tot één jaar?”* Om antwoord te geven op de eerste deelvraag is er in het interview gevraagd naar welke kenmerken de kinderen vertoonden op de leeftijd van nul tot één jaar. Uit de interviews zijn verschillende kenmerken gekomen. De kenmerken die het vaakst zijn genoemd worden hieronder weergegeven en gaan van meest genoemd (boven) naar minst genoemde kenmerken (onder).

3.2.1 Kwalitatieve resultaten van hoogbegaafde kinderen van nul tot een jaar

Om zich heen kijken

Bij de meerderheid van de respondenten kwam naar voren dat hun kind van nul tot één jaar alleen maar om zich heen wilden kijken en dat ze alles mee wilden maken. Een respondent vertelde het volgende: *“Ze wilde omgekeerd in de draagzak. Ze wilde omgekeerd de wereld in kijken. Ze werd er heel chagrijnig van als ze niks zag. Ze wilde alles meemaken van wat er buiten gebeurde”*. Ook zei de respondent: *“Ze keek met grote ogen wie er binnen kwam”*. Daarbij vertelde de respondent het volgende: *“Maar ook op de rug liggen in de kinderwagen had ze een hekel aan. Alleen als je dan bewoog of er mee ging rijden was het goed, maar gewoon zomaar liggen, ondanks wat speeltjes en afleiding ophangen, dat hielp maar heel eventjes en dan was het weer oersaai”*. De respondenten gaven aan dat hun kind snel hun nek op tilde om alles te kunnen zien en mee te maken. Daarbij gaf een respondent ook aan dat zijn kind een extreem scherp opmerkingsvermogen had. Een andere respondent vertelde het volgende: *“heel erg om zich heen aan het kijken, was heel erg georiënteerd op de ruimte om zich heen en daar ook actief iets mee deed. Dat is eigenlijk het gene wat ons het meest is opgevallen, vanaf een maand of zes”*. Daarbij gaf ook een respondent aan dat haar kind erg beweeglijk was. Een andere respondent gaf aan dat haar kind niet wilde liggen.

Oogcontact

Meerdere respondenten gaven ook aan dat hun kind in de leeftijd van nul tot één jaar al oogcontact maakten en daarbij de ouder/verzorger ook echt aankeek. Een respondent vertelde het volgende: *“Ze deed haar ogen open en kijkt je recht aan”* een andere respondent zei: *“Meteen oogcontact maken en je ook echt aankijkt”*.

Alertheid

De alertheid bij het kind werd ook veel genoemd door de respondenten. Een respondent vertelde het volgende: *“Dat was trouwens ook iets met zes maanden, zat ze al heel geconcentreerd mee te luisteren, mee te kijken, mee te doen en dan echt wel heel gericht, en ook meedoen met een boek lezen”*. Dezelfde respondent vertelde dat één van haar dochters erg alert was en de andere een sterke focus had. Een andere respondent sprak ook van alertheid en een goede focus. Nog een andere respondent vertelde dat haar kind erg helder was.

Observeren

De meerderheid van de respondenten vertelden dat hun kind veel observeerde. De eerste respondent zei: *“alles observeren, rondom in het huis of buiten, waar dan ook. Alles willen zien en ook alles zien”*. De tweede respondent zei: *“Heel veel observeren. Soms ook gevoelsmatig dwars door je heen kijken”*. Wat gepaard gaat met een scherp opmerkingsvermogen. Een respondent vertelde dat als de radio op stond haar kind kon reageren op wat voor een muziekjes ze wel of niet leuk vond. Een andere respondent vertelde het volgende: *“Heel erg om zich heen aan het kijken, was heel erg georiënteerd op de ruimte om zich heen en daar ook actief iets mee deed, vanaf een maand of zes”*.

Taalontwikkeling

De meerderheid van de respondenten gaf aan dat de taalontwikkeling vroeg op gang kwam. Een respondent vertelde het volgende: *“wat mij opviel was met acht maanden dat zijn eerste woordjes kwamen”... “echt woordjes die klopten en ook in de context klopte”*. Andere respondenten gaven aan dat hun kind een vroege prater was en dat een kind al heel vroeg als baby *“mama”* zei. Echter zijn er ook respondenten die de taalontwikkeling gemiddeld vonden. Hierbij kwam de taalontwikkeling op gang na het eerste levensjaar.

Begrip

De meerderheid van de respondenten gaven aan dat hun kind snel dingen kon begrijpen en ook vrij snel dubbele instructies begreep. De ene respondent zei: *“Al wel echt dingen begrijpen dat iets niet mag bijvoorbeeld, of juist wel”*. De andere respondent zei dat de baby de volgende instructie al begreep: *“Kruip er maar naartoe en pak dat, loop er maar heen en geef dat maar aan. Dat het twee instructies waren en dan die handelingen achter elkaar uitvoeren. Ze kon niet terug praten, maar ze deed het wel”*. Daarbij gaf een andere respondent aan dat haar kind ook snel dingen begreep en snel verbanden kon leggen. *“Ook gewoon naar de blokken toe gaan*

en daarmee gaan stapelen en het zelf omduwen om te kijken wat er dan gebeurt, dus echt actief bezig zijn met wat het doet en dan ook de link leggen naar de reactie van de volwassenen in de kamer”... “Heel goed verbanden kunnen leggen door te wijzen en ook al te praten”.

3.2.1 kwalitatieve resultaten kinderen van één tot vier jaar

De tweede deelvraag luidt: *“Welke kenmerken (objectief en subjectief) vertonen hoogbegaafde kinderen van één tot vier jaar?”* Om antwoord te geven op de tweede deelvraag is er in het interview gevraagd naar welke kenmerken de kinderen vertoonden op de leeftijd van één tot vier jaar. Uit de interviews zijn de volgende kenmerken gekomen. Deze kenmerken zijn op volgorde van meest genoemde kenmerk naar minst genoemde kenmerk gecategoriseerd.

Sociale aansluiting

Veel respondenten hebben verteld dat er weinig aansluiting is met leeftijdsgenoten. Ze begrijpen elkaar niet zo goed. Respondenten zeiden de volgende dingen hierover: *“eigenlijk was het binnen twee weken duidelijk, ja die kleuterklas, die kinderen kwamen voor haar van een andere planeet”*. Over leeftijdsgenoten vertelde de respondent het volgende: *“daar speelde ze naast, niet mee. Ook een reden dat ze zeiden, ja, maar dit kind is nog niet zo ver in de ontwikkeling, want ze speelt nog naast andere kinderen. Ja dat was gewoon omdat ze de aansluiting er niet mee had”*. Op de vraag: *“Was er aansluiting met leeftijdsgenoten?”* werd het volgende op geantwoord: *“Nee. Nee, die waren te jong, die snapte haar niet en zij snapte de meiden niet”*. Het volgende vertelde een respondent over zijn dochter die op een leeftijd van 3,5 ingestroomd was in groep één: *“Sociale emotionele disconnetie. Begrip dat een kind zoekt, iets afspreken en dat een mens al niet meer weet dat je dat ‘s ochtends hebt afgesproken. Wat zoekt een kind in een vriendschap, daar was zij al 12/14 jaar. Ze zoekt al furieus een vriendschap dat je op elkaar aan kunt. Dus daar zag je die enorme synchroniciteit in het sociale emotionele en dat zorgt er dus voor dat ze zich niet veilig voelden in de klas, niet gezien voelde in de klas en dus ook geen aansluiting had met klasgenoten”*.

Een aantal respondenten gaven aan dat er meer aansluiting was met kinderen die enkele jaren ouder waren. *“Die aansluiting met oudere die is ook gebleven. Die had ze als peuter en kleuter”*. *“Emotionele aansluiting met ouderen lukt, aansluiting met klasgenoten lukt iets minder goed”... “Ik vind toch dat ze met oudere kinderen goed op trok. Met oudere kinderen en de vriendjes van haar zus, ze ging net zo makkelijk daarin mee”... “Ze zat in de kleuterklas en twee deuren verderop, groep 7, daar had ze vriendinnen. Dat is raar hoor om te bedenken dat*

je een kleuter met een groep 7 leerling ziet". Een andere respondent vertelde het volgende: *"Bij de gastouder, die hadden twee dochters van een jaar of 5/6 en dat vond zij super interessant als die met haar gingen voorlezen of gingen spelen. Dat vond ze dan eigenlijk wel extra leuk"*.

Een respondent geeft aan dat de aansluiting met een ander kind die hoogbegaafd is erg goed is. *"Maar de connectie met andere hoogbegaafde kinderen, dat is onvergelijkbaar"*. Deze respondent vertelde dat haar kinderen op jonge leeftijd een klik hadden met meerdere kinderen en er later achter kwamen dat deze ook hoogbegaafd zijn.

Begrip

Het begrijpen van zaken en wat er inhoudelijk gezegd werd is ook een kenmerk wat naar voren kwam. Een aantal respondenten gaven aan dit te merken bij hun kinderen. Een respondent vertelde het volgende: *"Geïnteresseerd, ook in grootse volwassenere dingen en daar ook echt dingen van begrijpen"*. Het kind kon bijvoorbeeld ook al bepaalde afspraakjes maken, omdat zij dit al begreep. Het kind snapte ook al bepaalde grapjes op jonge leeftijd. Een andere respondent vertelde het volgende: *"zeer hoog begrip van wat er inhoudelijk gezegd werd"* en *"Goed begreep wat wij aan het bespreken waren"*.

Taalbegrip

De meerderheid van de respondenten vertelde dat zijn kind vroeg was met de taalontwikkeling en ook het begrip van de taal. Een respondent vertelde dat haar kind met 18 maanden al 72 woorden kenden en sprak. Het kind sprak toen ook al kleine zinnen, zoals: *"Ik oma kinderboerderij"*. De respondent vertelde dat niet veel later het kind in volzinnen sprak. *"Ik denk met een maand of 20 was het gewoon alsof je met een 4/5-jarige zit te praten"*. Een andere respondent vertelde het volgende: *"aan het eind van het eerste jaar, dan begint op een gegeven moment het bewegen, het lopen, maar ook de spraak. Daarin was het van brabbelen naar vol zinnen en daar zat niet zoveel tussen. Ik denk toen ze ergens 1,5/2 was dat op een gegeven moment onze overbuurvrouw, zij is logopediste, zei: dit zijn geen zinnen voor een kind van één tot twee jaar. Dit zijn zinnen voor kinderen van vier tot zes jaar"*. Nog een respondent gaf aan dat haar kind met volzinnen sprak toen haar kind anderhalf jaar oud was en dat het kind twee jaar en een paar maanden was en toen ze begon met lezen, zonder dat de ouders dit aanboden of stimuleerde.

Gevoeligheid

De meerderheid van de respondenten geven aan dat hun kind emotioneel gevoelig is. Een respondent vertelde het volgende: *“Altijd voor andere denken. Altijd bedenken als Pietje dat zegt, dan vindt keesje dat heel vervelend, dus moet ik keesje ondersteunen. Dus echt die gevoeligheid op emotioneel gebied”... “Ontzettend gevoelig”*. Een andere respondent vertelde dat zijn kind enorm sensitief is. Wat ook kenmerkend was bij dit kind was de gevoeligheid voor harde geluiden en drukte. Nog een andere respondent gaf aan dat haar kind heel gevoelig is en vertelde hierover het volgende: *“Toen hij net twee was had hij perongelijk een nieuwsbericht gezien op tv over een aardbeving in Italië en toen kwam hij huilend naar mij toe; we moeten nu daarheen en we moeten die mensen helpen nieuwe huizen te bouwen, want de huizen zijn ingestort. Dan was hij echt in tranen, omdat hij daar zo verdrietig van was”*.

Wat ook bij een aantal respondenten naar voren kwam was de gevoeligheid voor aanrakingen. *“Ook de gevoeligheid voor dingen aanraken. Een ijslolly stokje vindt ze verschrikkelijk, en ze heeft liever blote voeten, want sokken en maillots wil ze niet aan; het kriebelde en zat niet lekker”... “Een ander voorbeeld van die gevoeligheid is voeding. Ze vindt de smaak van aardbeien heerlijk, maar een aardbei zelf zal ze nooit eten. Dat geeft direct kokhalzen en spugen. Dat is puur textuur. Dus met haar tong heeft ze ook last van bepaalde structuren”*. Een andere respondent zegt dat zijn kind last heeft van prikkelgevoeligheid van labels in kleding en kriebelende sokken en ondergoed

Overdenken en angst

Overdenken was ook een kernmerk dat vaak terugkwam in de interviews. Het overdenken ging meestal gepaard met angst. Een groot aantal van de respondenten vertelde dat hun kind bepaalde dingen te veel aan het overdenken was. Een respondent vertelde het volgende over het leren van fietsen: *“Ze kon heel goed beredeneren wat er zou gebeuren als ze haar evenwicht niet kon houden en die angst zorgde ervoor dat haar mentale denkkraft zorgde dat ze die stap niet aandurfde te gaan”*. Een andere respondent vertelde ook het volgende over leren fietsen: *“Met leren fietsen eerst met zijwieltjes, maar los leren fietsen pas met zes jaar omdat hij alles aan het overdenken was, snel angstig”*. Dezelfde respondent vertelde dat zijn kind alles aan het overdenken was en hierdoor snel angstig werd, bijvoorbeeld ook met een glijbaan afgaan. Hij bedacht alles eerst in zijn hoofd en als hij het echt kon dan probeerde hij het pas. *“Ik wil dat pakken, maar niet 100 keer het proberen met mijn arm, hoe ga ik dat doen? En dan lukt*

het hem ook in één keer goed om het te doen". Daarom was het kind ook erg voorzichtig. De derde respondent vertelde het volgende: *"Waakzaam op de omgeving, ze ging er niet op uit. Dus ze kon contact maken, ze kon begrijpen wat andere zeiden, ze kon er naartoe lopen, maar ze deed het niet. Terwijl ze erg nieuwsgierig was naar de wereld, maar ze durfde niet zo"*. Hierbij komt vooral het angstige gedeelte terug. Een andere respondent vertelde dat haar kind enorm faalangstig was. Dit was ook in combinatie met het overdenken. De respondent vertelde het volgende: *"Ja en dan is ze ook nog eens zo faalangstig als de neten. Dat proberen met lopen, dat duurde al en duurde al. Ze was 19 maanden toen ze liep. Ze ging het echt pas doen toen ze dacht, nu durf ik het, nu kan ik het. Dus dat ging van kontje schuiven naar gelijk lopen. Ze was taalvaardig genoeg om ook alles uit te leggen, dus ze kon ook gewoon vertellen, ik durf dat niet, ik durf niet te lopen"*.

Nieuwsgierig

Een aantal respondenten gaven aan dat hun kind erg nieuwsgierig is. Dit uitte zich in dat een kind alles wilde weten van alle onderwerpen en daar dan heel veel vragen over stelden. Een andere respondent vertelde dat haar kind erg nieuwsgierig was naar de wereld.

4. Conclusie en discussie

Dit onderzoek is uitgevoerd met als doel om erachter te komen welke kenmerken hoogbegaafde kinderen vertonen in hun jonge kinderjaren, zodat vroegsignalering van hoogbegaafdheid kan plaatsvinden. Dit is van belang omdat er dan op tijd een mogelijk passend aanbod kan komen voor hoogbegaafde kinderen. Daarom is er in dit onderzoek gezocht naar een antwoord op de vraag: *“In hoeverre vertonen hoogbegaafde kinderen, in de leeftijd van nul tot vier jaar, bepaalde kenmerken die vroegsignalering mogelijk maken en welke zijn dit?”*. Hiervoor is een mixed-methods onderzoek uitgevoerd naar de kenmerken van hoogbegaafde kinderen.

Uit het onderzoek blijkt dat hoogbegaafde kinderen van nul tot vier jaar verschillende kenmerken vertonen die vroegsignalering mogelijk maakt. Deze kenmerken omvatten in de leeftijdscategorie van nul tot één jaar onder andere:

- Observeren van de omgeving
- Oogcontact maken
- Lachen
- Vergevorderde taalontwikkeling
- Alertheid

De objectieve kenmerken uit het onderzoek in de gemiddelde leeftijd per maand zijn als volgt: rond de leeftijd van zeven maanden kunnen hoogbegaafde kinderen zelfstandig rechtop zitten, rond de leeftijd van tien maanden kunnen ze zich aan de hand of langs een tafel voortbewegen, rond de leeftijd van elf maanden kunnen ze losse woordjes uitspreken en rond de leeftijd van dertien maanden kunnen ze zelfstandig lopen.

De meest voorkomende kenmerken uit de leeftijdscategorie van één tot vier jaar zijn:

- Leergierigheid
- Goed geheugen
- Vergevoerd getalbegrip
- Verbanden leggen
- Sterk rechtvaardigheidsgevoel
- Vergevorderde taalontwikkeling
- Nieuwsgierigheid
- Voorbeeldmodel nabouwen
- Goede concentratie

- Zelfstandigheid
- Levendige fantasie
- Weinig aansluiting met leeftijdsgenoten
- Veel overdenken
- Angstig
- Gevoeligheid (zowel op emotioneel gebied als prikkelgevoeligheid)
- Snel van begrip

De objectieve kenmerken uit het onderzoek in de gemiddelde leeftijd per maand zijn als volgt: rond de leeftijd van vijftien maanden kunnen hoogbegaafde kinderen twee-woordzinnen produceren, rond de leeftijd van achttien maanden kunnen ze correcte zinnen van drie of meer woorden maken, en rond de leeftijd van twintig maanden kunnen ze tot tien tellen.

Geslacht speelt ook een rol, waarbij meisjes van nul tot één jaar meer observeren en een vergevorderde taalontwikkeling hebben, terwijl jongens van één tot vier jaar beter zijn in het nabouwen van voorbeeldmodellen. Daarnaast scoren meisjes in deze periode hoger op het vermogen om goed te kunnen tekenen.

4.2 Discussie

4.2.1 Resultaten interpreteren

De antwoorden op de vragenlijsten voor zowel de nul- tot éénjarige leeftijdsgroep als de één- tot vierjarige leeftijdsgroep vertoonden overeenkomsten met bevindingen uit de literatuur (Golle et al., 2023; van der Ploeg, 2019; Velsink, 2016; Zorgprimair, 2018) met betrekking tot de meeste kenmerken. Dit suggereert dat deze kenmerken hoogstwaarschijnlijk aanwezig zijn bij hoogbegaafde kinderen in deze leeftijdsgroepen en als aandachtspunten kunnen dienen bij vroegsignalering. Het is echter belangrijk op te merken dat de beschreven kenmerken in de literatuur algemeen zijn voor hoogbegaafde kinderen en niet specifiek gerelateerd zijn aan de betreffende leeftijdsgroepen. Bovendien werden enkele nieuwe inzichten verkregen, zoals het belang van oogcontact bij de leeftijdsgroep van nul tot één jaar en het verband tussen overdenken en angst bij kinderen van één tot vier jaar.

De antwoorden op de open vragen voor de nul- tot éénjarige leeftijdsgroep toonden het volgende aan: hoogbegaafde kinderen kunnen al rond zeven maanden zelfstandig rechtop zitten, terwijl volgens de literatuur de meeste kinderen dit pas rond één jaar kunnen (NCJ, z.d.). Hetzelfde geldt voor aan de hand of langs een tafel lopen: hoogbegaafde kinderen kunnen dit vanaf tien maanden terwijl de meeste kinderen dit volgens de literatuur pas rond zestien maanden kunnen (NCJ, z.d.). Rond elf maanden kunnen hoogbegaafde kinderen al losse woordjes uitspreken, terwijl volgens de literatuur de meeste kinderen dit pas rond negentien maanden kunnen (NCJ, z.d.). Hoogbegaafde kinderen van ongeveer dertien maanden kunnen zelfstandig lopen, terwijl de meeste kinderen dit volgens de literatuur pas kunnen rond de twintig maanden (NCJ, z.d.).

Rond de leeftijd van vijftien maanden kunnen hoogbegaafde kinderen twee woordzinnen produceren, volgens de literatuur kunnen de meeste kinderen dit pas rond 23 maanden (NCJ, z.d.). Rond achttien maanden kunnen deze kinderen correcte zinnen van drie of meer woorden maken, terwijl de meeste kinderen dit pas rond 35 maanden kunnen (NCJ, z.d.). Tot slot kunnen hoogbegaafde kinderen rond twintig maanden tot tien tellen, terwijl de meeste kinderen dit rond 39 maanden kunnen (van Luit, 2009). Het lijkt dus aannemelijk dat hoogbegaafde kinderen sneller zijn in de motorische ontwikkeling, taalontwikkeling en getalbegrip dan de meeste kinderen.

4.2.2 Limitaties en toekomstig onderzoek

Er moet worden opgemerkt dat de steekproef niet representatief is, aangezien de database bestaat uit kinderen die zijn aangemeld bij SCALIQ vanwege bepaalde redenen en vervolgens zijn onderzocht met behulp van de KIQT+ om de aanwezigheid van hoogbegaafdheid vast te stellen. Om de representativiteit van toekomstig onderzoek te vergroten, dient de database te bestaan uit een aselechte steekproef.

Van de 784 respondenten vertoonden 483 geen respons, wat neerkomt op een non-responspercentage van 62%. Het is belangrijk op te merken dat deze non-respons geen invloed heeft gehad op de representativiteit van het onderzoek. Het is mogelijk dat ouders/verzorgers die meer ondernemend zijn, eerder geneigd waren om de vragenlijst in te vullen. Echter, heeft de assertiviteit van ouders/verzorgers, in mijn ogen, geen invloed op de kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen die in het onderzoek zijn onderzocht.

Een bijkomend praktisch probleem betreft de selectieve respons van ouders/verzorgers van hoogbegaafde jongens bij het invullen van de vragenlijst. Van de respondenten heeft 63% de vragenlijst ingevuld voor een jongen, terwijl 36,5% de vragenlijst heeft ingevuld voor een meisje. Deze onevenwichtige verdeling kan leiden tot een vertekening in de gemiddelde scores van de kenmerken, die mogelijk meer van toepassing zijn op jonge hoogbegaafde jongens. Voor toekomstig onderzoek wordt aanbevolen om rekening te houden met de geslachtsverhoudingen, zodat een representatieve verhouding wordt gewaarborgd.

Sommige constructen uit de vragenlijst hadden een lage Cronbach's alpha. Dit betekent dat de vragen matig bij elkaar pasten. Dit kan ervoor zorgen dat er bij een construct niet het juiste wordt gemeten. Vervolgonderzoek zou er rekening mee kunnen houden dat er voldoende tijd wordt besteed aan de realisatie van de vragenlijst. Hierdoor kan de vragenlijst worden getest en kunnen vragen met een lage Cronbach's alpha eruit worden gehaald. Dit zal de validiteit van het onderzoek positief beïnvloeden.

Tot slot, is er in dit onderzoek een grote kans op herinneringsbias: ouders/verzorgers zijn gevraagd vragen te beantwoorden over kenmerken van hun kind, toen de kinderen jaren jongen waren. Door deze lange tijd, kan het zo zijn dat de ouders/verzorgers bepaalde kenmerken minder goed herinnerde, of juist kenmerken overschatte. Dit kan invloed hebben op de validiteit van de antwoorden die de respondenten gegeven hebben.

Een volgend onderzoek kan worden uitgevoerd naar jonge hoogbegaafde kinderen bij een consultatiebureau. Bij het consultatiebureau komen professionals veel in contact met jonge kinderen. Hier is het mogelijk om veel informatie te winnen over de kenmerken van jonge kinderen en ook mogelijke jonge hoogbegaafde kinderen. Dit zou kunnen bijdragen aan een beter begrip van de vroege ontwikkeling van hoogbegaafdheid en het identificeren van deze kinderen op jonge leeftijd.

4.2.3 Toepassen in de praktijk

Het onderzoek naar kenmerken van hoogbegaafde kinderen van nul tot vier jaar draagt bij aan het verbeteren van de praktijk, omdat de resultaten waardevolle inzichten bieden die kunnen helpen bij vroegsignalering van hoogbegaafde kinderen. Vroege identificatie van hoogbegaafdheid is cruciaal omdat het de mogelijkheid biedt om passende ondersteuning en stimulatie te bieden, wat de ontwikkeling van deze kinderen positief kan beïnvloeden (Mooij, 2007). Door de specifieke kenmerken in de vroege kinderjaren te begrijpen, kunnen ouders/verzorgers en leraren beter voorbereid zijn op het herkennen en begeleiden van deze kinderen. Ook kunnen de resultaten dienen als een basis voor screeningsinstrumenten en een signaleringslijst voor vroegsignalering van hoogbegaafde kinderen. Verder kan het onderzoek, ouders/verzorgers informeren over de kenmerken van deze kinderen in de jongere kinderjaren.

5. Aanbevelingen

Een aanbeveling aan ouders/verzorgers en professionals in het werkveld, waaronder mensen die werkzaam zijn in de kinderopvang, crèches en consultatiebureaus, is om hen bewust te maken van de kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen die voortkomen uit de onderzoeksresultaten. Het is van essentieel belang dat deze groep mensen, die veel in contact komen met deze doelgroep, bekend raakt met de signalen die kunnen wijzen op hoogbegaafdheid bij kinderen. Om dit te faciliteren, zouden workshopt of trainingen kunnen worden ontwikkeld die gericht zijn op het informeren van professionals over het herkennen van hoogbegaafdheid bij jonge kinderen, evenals het aanreiken van effectieve benaderingen en methoden voor het stimuleren van deze kinderen.

Een aanvullende aanbeveling is om een screeningslijst te ontwikkelen met daarop de kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen. Deze screeningslijst kan vervolgens worden geïmplementeerd in kinderopvangfaciliteiten, crèches en consultatiebureaus. Door het gebruik van deze screeningslijst kunnen professionals in deze omgeving gestructureerd en systematisch de kenmerken van hoogbegaafdheid bij jonge kinderen observeren en evalueren. Dit biedt de mogelijkheid om vroegtijdige signalen van hoogbegaafdheid op te merken en indien nodig passende ondersteuning te bieden.

Verder is een aanbeveling aan SCALIQ en basisscholen om de ZOOV+ standaard in januari van groep twee af te nemen. De ZOOV+ is een screeningsinstrument die een hele klas tegelijkertijd kan testen op cognitief sterke leerlingen. Deze test kan ingezet worden vanaf januari groep twee. Als deze kinderen vroegtijdig gesignaleerd worden kan er rekening mee gehouden worden dat er een mogelijkheid is dat deze kinderen hoogbegaafd zijn en kan er eerder geanticipeerd worden op mogelijke interventies of passend onderwijs.

Literatuurlijst

- Cramer, Y., Hovinga, F., & van Poppel, M. (2022, januari 21). *KIQT+ Handleiding*.
<https://www.scaliq-scoring.com/start/kiqt/>
- Driessen, G., Mooij, T., & Doesborgh, J. (2007). *Hoogbegaafdheid van leerlingen in het primair onderwijs*.
- Golle, J., Schils, T., Borghans, L., & Rose, N. (2023). Who is considered gifted from a teacher's perspective? A representative large-scale study. *Gifted Child Quarterly*, 67(1), 64–79. <https://doi.org/10.1177/00169862221104026>
- Hettinger, H., & Car, M. (2003). *Cognitive development in gifted children: toward a more precise understanding of emerging differences in intelligence*.
- Hoebegaafd. (z.d.). *Het Triadisch Interpendentie Model van Renzulli en Monks*. Geraadpleegd op 3 maart 2023, van
<https://hoebegaafd.jimdo.com/hoogbegaafdheid/rezulli-m%C3%B6nks/>
- Mooij, T. (2007). Ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen en schoolse kenmerken. *Kind en adolescent* 2007 28:4, 28(4), 167–172. <https://doi.org/10.1007/BF03061036>
- Mooij, T., Hoogeveen, L., Driessen, G., van Hell, J., & Verhoeven, L. (2007). *Succescondities voor onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen*.
- NCJ. (z.d.). *Van Wiechenkenmerken - NCJ*. Geraadpleegd op 4 juni 2023, van
<https://www.ncj.nl/onderwerp/van-wiechenonderzoek/van-wiechen-kenmerken/>
- Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). *Classificatie jeugdproblemen: Problemen verbandhoudend met hoogbegaafdheid*.
- Oğurlu, Ü., & Çetinkaya, Ç. (2012). *Identification of preschool gifted children characteristics based on parents' observations*. 1(3). www.tojce.net
- Oldenkamp, Q. (2016). *Hoogbegaafdheid en passend onderwijs: Het belang van passend onderwijs voor de ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen volgens ouders*.
https://aswjournal.nl/wp-content/uploads/2016/03/BachelorscriptieASW_Quirien_Oldenkamp.pdf
- Renzulli, J. S. (1986). The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity. In Sternberg, R. J., & Davidson J. (Ed.) *Conceptions of Giftedness* (pp. 53-92). New York: Cambridge University Press
- Rotigel, J. V. (2003). Understanding the young gifted child: Guidelines for parents, families, and educators. *Early Childhood Education Journal*, 30(4), 209–214.
<https://doi.org/10.1023/A:1023331422963>
- Van Boxtel, H. W., & Mönks, F. J. (1992a). General, social, and academic self-concepts of gifted adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(2), 169–186.
<https://doi.org/10.1007/BF01537335>

- Van Boxtel, H. W., & Mönks, F. J. (1992b). General, social, and academic self-concepts of gifted adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(2), 169–186.
<https://doi.org/10.1007/BF01537335>
- Van der Ploeg, J. (2019). Het hoogbegaafde kind. In: De sociale ontwikkeling van het schoolkind. Bohn Stafleu van Loghum, Houten. https://doi.org/10.1007/978-90-368-2232-9_10
- van Houten-van den Bosch, E. J., Kuipers, J., & Peters, W. A. M. (2010). Hoogbegaafde kinderen. In *Spraak, taal en leren*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten.
https://doi.org/10.1007/978-90-313-7836-4_12
- Van Luit, J. E. H. (2009). Ontwikkeling van tellen en getalbegrip bij kleuters. *Utrecht: Projectbureau Kwaliteit*.
- Velsink, M. (2016). Hoogbegaafdheid Herkennen. *Kinderopvang*, 26(10), 32–34.
<https://doi.org/10.1007/s41189-016-0172-5>
- Verhoeven, N. (2022). *Wat is onderzoek. Praktijkboek voor methoden en technieken*. Amsterdam: Boom
- Zorgprimair. (2018). *Passend onderwijs ook voor het (hoog)begaafde kind*.

Bijlage 1

In de onderstaande vragenlijst ligt de focus op de kenmerken van een hoogbegaafd kind tussen de leeftijd nul tot vier jaar. Het doel van deze vragen is om de kenmerken van hoogbegaafde kinderen binnen deze leeftijd te achterhalen, om vroegsignalering mogelijk te maken. Bij de onderstaande vragen is het dus van belang dat u de vragen beantwoordt en hierbij terugdenkt over de kenmerken van de leeftijd 0-4 jaar. Bij de onderstaande vragen beantwoordt de ouder/verzorger alle vragen. De vragen gaan over uw kind toen degene de leeftijd nul tot vier jaar had. Dit is al enige tijd geleden, daarom vraag ik u of u enkele bronnen had waar u bijzondere dingen of mijlpalen over uw kind heeft opgeschreven (bv. Dagboek, GGD-boekje etc.). Zou u deze bronnen erbij kunnen pakken om uw geheugen op te frissen.

Met welke vijf woorden/kenmerken zou u uw kind omschrijven in de babytijd (0-1 jaar):

....

1. Helemaal mee oneens
2. Oneens
3. Neutraal
4. Mee eens
5. Helemaal mee eens

De volgende vragen gaan over de babytijd: 0-1 jaar:

1. Mijn kind hield als baby de boel nauwlettend in de gaten	1-2-3-4-5
2. Mijn kind had veel slaap nodig	1-2-3-4-5
3. Mijn kind heeft niet/nauwelijks gekropen	1-2-3-4-5
4. Mijn kind observeerde zijn omgeving	1-2-3-4-5
5. Mijn kind verlangde naar nieuwe prikkels in zijn omgeving	1-2-3-4-5
6. Mijn kind kon al vroeg staan	1-2-3-4-5
7. Mijn kind kon al vroeg lopen	1-2-3-4-5
8. Mijn kind maakte als baby al snel oogcontact	1-2-3-4-5
9. Mijn kind wilde als baby al vroeg niet meer liggen (bv. in de box of wandelwagen)	
10. Mijn kind begon al vroeg met het nadoen van geluiden	1-2-3-4-5
11. Mijn kind was bijzonder gevoelig voor geluid, geuren en smaken	1-2-3-4-5
12. Mijn kind begon al vroeg zijn eerste woordjes uit te spreken	1-2-3-4-5
13. Mijn kind sprak al snel in correcte (vol) zinnen	1-2-3-4-5
14. Mijn kind begon vroeg te lachen	1-2-3-4-5

1. Helemaal mee oneens
2. Oneens
3. Neutraal
4. Mee eens
5. Helemaal mee eens

De volgende vragen gaan over de dreumes/peuter tijd: 1-4 jaar:

1. Mijn kind stelde veel waarom vragen	1-2-3-4-5
2. Mijn kind verlangde naar nieuwe kennis/ervaringen	1-2-3-4-5
3. Mijn kind was al vroeg bezig met levensvragen	1-2-3-4-5
4. Mijn kind onthield veel zaken/informatie	1-2-3-4-5
5. Mijn kind kon gedetailleerd een herinnering beschrijven	1-2-3-4-5
6. Mijn kind vond het belangrijk om juist en eerlijk te handelen naar de situatie	1-2-3-4-5
7. Mijn kind maakte al snel oorzaak en gevolg redeneringen	1-2-3-4-5

8. Mijn kind had een apart gevoel voor humor	1-2-3-4-5
9. Mijn kind kon zijn aandacht goed richten op een taak/onderwerp	1-2-3-4-5
10. Mijn kind dagdroomde	1-2-3-4-5
11. Mijn kind had een rijke fantasie (bv. Zelf verhalen verzinnen of zelf een spel verzinnen)	
12. Mijn kind tekende op een hoger niveau dan leeftijdgenoten	1-2-3-4-5
13. Mijn kind gaf snel op	1-2-3-4-5
14. Mijn kind was gevoelig voor externe prikkels (bv. harde geluiden of fel licht)	1-2-3-4-5
15. Mijn kind reageerde ongeduldig op eigen onvermogen	1-2-3-4-5
16. Mijn kind reageerde ongeduldig op het onvermogen van anderen	1-2-3-4-5
17. Mijn kind wilde alles zelf doen	1-2-3-4-5
18. Mijn kind deed dingen graag op zijn eigen manier	1-2-3-4-5
19. Mijn kind leerde snel nieuwe dingen	1-2-3-4-5
20. Mijn kind kon al snel een voorbeeldmodel nabouwen (bv. lego)	1-2-3-4-5
21. Mijn kind kende al vroeg de betekenis van getallen	1-2-3-4-5
22. Mijn kind kon al vroeg tot 10 tellen	1-2-3-4-5
23. Mijn kind had minder slaap nodig	1-2-3-4-5
24. Mijn kind heeft een vergevorderd abstract taalbegrip (bijvoorbeeld het begrip van metaforen)	1-2-3-4-5
25. Mijn kind had een grote woordenschat	1-2-3-4-5
26. Mijn kind herkende als snel woorden	1-2-3-4-5
27. Mijn kind herkende al snel letters	1-2-3-4-5
28. Mijn kind had vaak onverklaarbare huilbuien	1-2-3-4-5
29. Mijn kind raakte snel gefrustreerd	1-2-3-4-5

Zijn er nog andere dingen/ kenmerken die u zijn opgevallen in de periode van nul tot vier jaar? Zo ja, welke dingen waren dit?

Graag reageren voor 14 april.

Deze vragenlijst maakt deel uit van een groter onderzoek door studenten Toegepaste Psychologie. Graag zouden zij interviews afnemen bij ouders en/of kinderen, deze interviews zullen via teams plaatsvinden. Staat u ervoor open om benaderd te worden hiervoor?

Ja/nee

Hoe kunnen zij u bereiken?

...

Zo ja, voorkeur **(meerdere antwoorden mogelijk):**

Ochtend middag avond

Maandag 17 april

Dinsdag 18 apr

Woensdag 19 apr

Donderdag 20 apr

Vrijdag 21 apr

Zaterdag 22 apr

Zondag 23 apr

Mochten deze momenten niet lukken, zou u willen aangeven wanneer u wel kunt (ook wanneer u eerder beschikbaar bent)

.....

Bijlage 2

Tabel 9. Resultaten vragenlijst van de leeftijd nul tot één jaar (N=181)

	Helemaal oneens		Oneens		Neutraal		Eens		Helemaal eens	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1.Nauwlettend in de gaten houden	3	1,7	0	0	10	5,5	52	28,7	116	64,1
2.Veel slaap nodig	41	22,7	53	29,3	46	25,4	29	16	12	6,6
3.Niet/nauwelijks gekropen	17	9,4	59	32,6	26	14,4	38	21	41	22,7
4.Vroeg staan	10	5,5	27	14,9	46	25,4	50	27,6	48	26,5
5.Vroeg lopen	14	7,7	29	16	50	27,6	47	26	41	22,7
6.Observeren van omgeving	2	1,1	1	0,6	8	4,4	52	28,7	118	65,2
7.Verlangen naar nieuwe prikkels in omgeving	2	1,1	9	5,0	40	22,1	53	29,3	77	42,5
8.Snel oogcontact maken	1	0,6	5	2,8	14	7,7	47	26	114	63
9.Vroeg niet meer willen liggen	3	1,7	21	11,6	40	22,1	51	28,2	66	36,5
10.Vroeg beginnen met het nadoen van geluiden	5	2,8	7	3,9	38	21	64	35,4	67	37
11.Vroeg eerste woordjes spreken	6	3,3	15	8,3	33	18,2	50	27,6	77	42,5
12.Snel in correcte (vol)zinnen spreken	11	6,1	13	7,2	36	19,9	41	22,7	80	44,2
13.Bijzonder gevoelig voor geluid, geuren en smaken	6	3,3	18	9,9	48	26,5	48	26,5	61	33,7
14.Vroeg te lachen	2	1,1	2	1,1	25	13,8	59	32,6	93	51,4

Bijlage 3

Tabel 10. Resultaten vragenlijst van de leeftijd één tot vier jaar (N=181)

	Helemaal oneens		Oneens		Neutraal		Eens		Helemaal oneens	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1. Juist en eerlijk handelen naar de situatie	4	2,2	1	0,6	19	10,5	45	24,9	112	61,9
2. Snel oorzaak en gevolg redeneringen maken	1	0,6	1	0,6	11	6,1	52	28,7	116	64,1
3. Apart gevoel voor humor	1	0,6	6	3,3	45	24,9	48	26,5	81	44,8
4. Snel opgeven	27	14,9	43	23,8	46	25,4	48	26,5	17	9,4
5. Gevoelig voor externe prikkels	8	4,4	23	12,7	38	21,0	46	25,4	66	36,5
6. Ongeduldig reageren op eigen onvermogen	3	1,7	12	6,6	25	13,8	70	38,7	71	39,2
7. Ongeduldig reageren op het onvermogen van anderen	3	1,7	25	13,8	52	28,7	63	34,8	38	21,0
8. Snel nieuwe dingen leren	1	0,6	2	1,1	4	2,2	43	23,8	131	72,4
9. Snel een voorbeeldmodel nabouwen	3	1,7	7	3,9	20	11	42	23,2	109	60,2
10. Minder slaap nodig	11	6,1	36	19,9	38	21	34	18,8	62	34,3
11. Veel waarom vragen stellen	6	3,3	3	1,7	19	10,5	50	27,6	103	56,9
12. Verlangen naar nieuwe kennis/ervaringen	1	0,6	2	1,1	8	4,4	55	30,4	115	63,5
13. Vroeg bezig zijn met levensvragen	2	1,1	12	6,6	35	19,3	33	18,2	99	54,7
14. Veel zaken/informatie onthouden	1	0,6	1	0,6	9	5,0	28	15,5	142	78,5
15. Gedetailleerd een herinnering beschrijven	3	1,7	0	0	18	9,9	41	22,7	119	65,7
16. Aandacht goed richten op een taak/onderwerp	4	2,2	11	6,1	14	7,7	60	33,1	92	50,8
17. Dagdromen	16	8,8	32	17,7	66	36,5	34	18,8	33	18,2
18. Rijke fantasie	3	1,7	15	8,3	32	17,7	48	26,5	83	45,9
19. Tekende op een hoger niveau dan leeftijdgenoten	17	9,4	38	21	49	27,1	35	19,3	42	23,2
20. Alles zelf willen doen	4	2,2	13	7,2	31	17,1	60	33,1	73	40,3

22.Dingen graag op eigen manier doen	0	0	3	1,7	20	11	64	35,4	94	51,9
23.Vergevorderd abstract taalbegrip	1	0,6	12	6,6	31	17,1	44	24,3	93	51,4
24.Grote woordenschat	3	1,7	1	0,6	21	11,6	30	16,6	126	69,6
25.Snel woorden herkennen	3	1,7	7	3,9	16	8,8	49	27,1	106	58,6
26.Snel letters herkennen	2	1,1	5	2,8	18	9,9	46	25,4	110	60,8
27.Vroeg betekenis van getallen kennen	1	0,6	0	0	12	6,6	50	27,6	118	65,2
28.Vroeg tot 10 tellen	1	0,6	0	0	8	4,4	43	23,8	129	71,3
29.Vaak onverklaarbare huilbuien	26	14,4	49	27,1	42	23,2	30	16,6	34	18,8
30.Snel gefrustreerd raken	7	3,9	26	14,4	44	24,3	62	34,3	42	23,2

Bijlage 4

Interview Kenmerken van hoogbegaafde kinderen

Ik doe een onderzoek vanuit de opleiding Toegepaste Psychologie aan de Hanze hogeschool in Groningen voor mijn afstudeeronderzoek. Ik doe onderzoek naar de kenmerken van hoogbegaafde kinderen in hun vroege kinderjaren. Hierbij richt mijn onderzoek op de leeftijd van 0 tot 4 jaar. Ik doe het onderzoek om vroegsignalering van hoogbegaafde kinderen mogelijk te maken. Vroegsignalering is belangrijk, omdat er dan op tijd een passend aanbod kan komen voor deze kinderen. Bijvoorbeeld, passend onderwijs of ondersteuning. Het gesprek zal ongeveer rond de 30 minuten duren.

Ten eerste zou ik willen vragen of ik het gesprek zou mogen opnemen. Dit wil ik graag doen om het later weer terug te kijken, zodat ik de informatie zo goed mogelijk verwerk. De opnames zal ik alleen bekijken en zullen verwijderd worden nadat ik ze heb verwerkt. Vindt u dit goed?

Bij dit interview wordt alleen u geïnterviewd. Uw kind dus niet. Ook gaat dit interview over de vroege kindertijd van uw kind. Daarbij wil ik u graag vragen om goed terug te denken over hoe uw kind was toen hij/zij 0 tot 4 jaar was. Het interview is vooral bedoelt als aanvulling op de vragenlijst. Dus of er mogelijke dingen zijn die in de vragenlijst niet naar boven zijn gekomen en op dieper in te gaan op bepaalde dingen.

A. We gaan het eerst hebben over de babytijd van uw kind. Dit is toen uw kind 0-1 jaar was.

1. Welk geslacht heeft uw kind?
2. Kunt u beschrijven hoe uw kind in de babytijd was?
3. Welke bepaalde kenmerken sprongen er echt uit?
4. In hoeverre verschilde uw kind qua gedrag in vergelijking met zijn leeftijdsgenoten?
5. Kunt u iets vertellen over het loopproces van uw kind?
 - a. Op welke leeftijd ging hij voor het eerst kruipen?
 - b. Op welke leeftijd ging hij voor het eerst staan?
 - c. Op welke leeftijd kon hij zelfstandig lopen?

B. Nu gaan we het hebben over de dreumes/peutertijd. Dit is toen uw kind 1-4 jaar was.

1. Kunt u uw kind omschrijven hoe uw kind was in de peuter tijd?
2. Welke kenmerken sprongen er echt uit?
3. In hoeverre verschilde uw kind qua gedrag in vergelijking met zijn leeftijdsgenoten?

C. Persoonlijke vragen uit de vragenlijst

1. in de vragenlijst gaf u aan dat uw kind.... was. Kunt u dit wat meer toelichten?

Dit waren de vragen die ik had voorbereid. Ik wil u erg bedanken voor het deelnemen aan de vragenlijst. Zijn er nog dingen die u gemist heeft of nog wilt toevoegen?

Bijlage 5. Zorgvuldig omgaan met proefpersonen

Zorgvuldig omgaan met proefpersonen, respondenten en testkandidaten

Als student Toegepaste Psychologie krijg je af en toe te maken met anderen waar je ‘iets mee wilt’. Denk aan de respondenten voor een enquête, mensen die je interviewt, proefpersonen bij een experiment, ‘proefkonijnen’ voor het leren afnemen van een test, mensen die je in een reële situatie voor een opdrachtgever test of assesst enzovoort. Ook al zijn dat heel verschillende mensen in veel verschillende rollen, hier geven we ze gezamenlijk aan met de term ‘proefpersonen’. En ook al gaat het om veel soorten studentenactiviteiten, hieronder wordt steeds van ‘onderzoek’ gesproken.

Meedoen aan onderzoek heeft soms invloed op proefpersonen. Bovendien levert het informatie op die voor mensen – individueel of als groep – nadelige gevolgen *kan* hebben. Informatie die soms een lang leven leidt, bijvoorbeeld in jouw portfolio, in een schriftelijk rapport, in een folder of op een website. Daarom moet je met zowel proefpersonen als informatie zorgvuldig mee omgaan. Om een zorgvuldige werkwijze te kunnen garanderen, moet dit formulier vooraf worden ingevuld. Daarnaast vormen de hier genoemde onderwerpen een leidraad bij de bespreking van de zorgvuldigheidsmaatregelen in het onderzoeksverslag.

Procedure / instructie

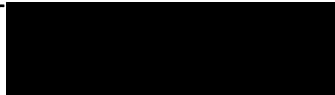
- Via de studiehandleiding, Blackboard of bijvoorbeeld een mededeling van een docent wordt aangegeven of voor een studieonderdeel het formulier moet worden gebruikt en wanneer het dan moet worden ingeleverd.
- Vul (als dat van toepassing is met de groep) het formulier helemaal en naar waarheid in.
 - Doe dat digitaal.
 - Beantwoord de vragen door een kruis te zetten in kolom A. Als het kruis staat in het groene gedeelte van kolom A dan kun je doorgaan naar de volgende vraag.
 - Staat het kruis in het rode gedeelte van kolom A, beantwoord dan de vragen in het bijbehorende deel van kolom B. Tik het antwoord in het vakje bij die vragen. Zet vervolgens een kruis bij het meest passende antwoord in kolom C. Ga daarna pas door naar de volgende vraag in de eerste kolom van het formulier.
- Draai het ingevulde formulier uit en onderteken het (allemaal). Lever dit getekende formulier in bij de betreffende docent/coach/begeleider.
- Zorg dat de docent/coach/begeleider tegelijkertijd het bestand ook per e-mail krijgt.
- Het formulier maakt duidelijk welke punten in het onderzoek eventueel tot zorgvuldigheidsproblemen kunnen leiden. Vraag de docent/coach/begeleider zo nodig naar diens oordeel.
- De verantwoordelijkheid voor het in acht nemen van alle formele en informele regels van zorgvuldigheid blijft bij de uitvoerende student(en) liggen.
- In het onderzoeksrapport voor school dienen al de punten uit het formulier (eventueel kort) besproken te worden, ook als er geen problemen van worden verwacht. De meest passende plaats is in het algemeen een aparte paragraaf in het hoofdstuk waarin de onderzoeksopzet wordt besproken. Denk eraan eventuele protocollen als bijlage bij het verslag op te nemen. Dat is niet alleen uit zorgvuldigheidsoogpunt van belang: het komt ook de verantwoording van het onderzoek als zodanig ten goede.

formulier

Zorgvuldigheidsmaatregelen onderzoek door studenten Toegepaste Psychologie

Project / vak / studieonderdeel:	Afstudeeronderzoek
Docent / coach:	Ronald Kielman
Onderwerp:	Kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen
Begin- en eindtijd van het onderzoek:	01-02-2023 t/m 30-06-2023
Beschrijving van het onderzoek (kort maar volledig):	Er wordt onderzoek gedaan naar de kenmerken van jonge hoogbegaafde kinderen om vroegsignalering mogelijk te maken.

Ondergetekende(n) verklaart (verklaren) zonder voorbehoud en naar waarheid bijgaand formulier te hebben ingevuld in verband met in het kader van de opleiding Toegepaste Psychologie uit te voeren onderzoek.

Naam van de student(en):	Handtekening:
Famke Brandsma	

Datum: 10-03-2023

	Aankruisen indien van toepassing		Beantwoord onderstaande vragen als in de vorige kolom het vakje met → is aangekruist.	Kan hier redelijkerwijs toch nog schade uit ontstaan? (kruis het juiste vakje aan)	
	A		B	C	
1				Nee	Ja
Privacy / anonimiteit					
1.1 Ken je de naam van proefpersonen? Heb je adresgegevens?	Nee ↙	Ja →	Hoe is de anonimiteit gegarandeerd? (Denk aan het niet opnemen van persoonlijke gegevens in een verslag, het veranderen van namen en gegevens enzovoort.) Wanneer worden de gegevens vernietigd en wie is daar verantwoordelijk voor? Als naam van proefpersoon of een bedrijf of dergelijke toch wordt gepubliceerd, geven de betrokkenen daar dan expliciet toestemming voor? De namen van de proefpersonen uit de enquête ken ik niet. De namen van de proefpersonen die hebben meegedaan aan het interview ken ik wel, maar er zijn geen persoonlijke gegevens opgenomen in het verslag. De adresgegevens heb ik niet.	Nee	
1.2 Ken je het e-mailadres van de proefpersonen?	Nee ↙	Ja →	Hoe zorg je ervoor dat het adres uit je adressenlijst verdwijnt (sent items, contactpersonen, inbox, andere mappen enzovoort), o.a. met het oog op spam / verspreiding van virussen? (Verder als bij 1.1) Deze worden verwijderd uit de adressenlijst.	Nee	
1.3 Beschik je over (andere) persoonlijke gegevens?	Nee ↙	Ja →	Zijn deze gegevens nodig? Waarom? (Verder als bij 1.1) Er worden persoonlijke zaken verteld in de interviews die van belang zijn voor het vergaren van informatie.	Nee	
1.4 Komen proefpersonen op foto of op beeld- of geluidband te staan?	Nee ↙	Ja →	Zijn proefpersonen hiervan vooraf op de hoogte? Wie krijgen dit materiaal te zien / horen? Geven proefpersonen hier nadrukkelijk toestemming voor? (Verder als bij 1.1) De proefpersonen zijn hier voorafgaand aan het interview van op de hoogte gesteld en het beeldmateriaal wordt na de verwerking verwijderd.	Nee	
1.5 Wordt er gewerkt met bekenden van de onderzoekers?	Nee ↙	Ja →	Bestaat de mogelijkheid van rolverwarring? Zijn er problemen denkbaar op het gebied van privacy of bijvoorbeeld strijdigheid van belangen en de verhouding die kan ontstaan door een lastige testuitslag? Wat wordt er gedaan om deze problemen te voorkomen? Welke alternatieve oplossingen zijn overwogen en waarom zijn die niet toegepast?		

--	--	--	--	--	--

2 Informatie en toestemming					
2.1 Wordt proefpersonen expliciet om toestemming gevraagd?	Ja ↙	Nee →	Waarom niet?		
2.2 Worden proefpersonen vooraf op de hoogte gebracht van het doel van het onderzoek / de interventie?	Ja ↙	Nee →	Waarom niet? Worden proefpersonen achteraf op de hoogte gebracht?		
2.3 Wordt proefpersonen naar waarheid duidelijk gemaakt wie de opdrachtgever is / welke belangen de opdrachtgever heeft?	Ja ↙	Nee →	Waarom niet? Worden proefpersonen achteraf op de hoogte gebracht?		
2.4 Kunnen proefpersonen deelname weigeren?	Ja ↙	Nee →	Waarom niet?		
2.5 Kunnen proefpersonen op elk moment stoppen / van verdere medewerking afzien?	Ja ↙	Nee →	Waarom niet?		
2.6 Wordt het proefpersonen duidelijk gemaakt in welke rol je met ze werkt? (Bijvoorbeeld om van te leren, als medewerker voor een opdrachtgever)	Ja ↙	Nee →	Waarom niet? Worden proefpersonen achteraf op de hoogte gebracht?		
2.7 Wordt proefpersonen de mogelijkheid geboden op de hoogte te worden gebracht van uitkomsten / resultaten?	Ja ↙	Nee →	Waarom niet? De proefpersonen die de vragenlijst hebben ingevuld is te groot om allemaal te bereiken.	Nee	
2.8 Wordt aan proefpersonen onjuiste informatie verstrekt over de opdrachtgever, het doel van het onderzoek of dergelijke.?	Nee ↙	Ja →	Waarom? Worden proefpersonen achteraf op de hoogte gebracht?		
2.9 Zijn (sommige) proefpersonen minderjarig?	Nee ↙	Ja →	Is toestemming geregeld met ouders/verzorgers? Zo nee, waarom niet?		

2.10 Zijn (sommige) proefpersonen wilsonbekwaam?	Nee ↙	Ja →	Is toestemming geregeld met eventuele andere verantwoordelijken? Zo nee, waarom niet?		
2.11 Is er een protocol gemaakt waarin staat hoe en in welke bewoordingen proefpersonen over de punten 2.1 tot en met 2.8 op de hoogte worden gebracht?	Ja →		Voeg het protocol bij.		
		Nee →	Waarom niet? Het is niet verplicht om te participeren aan de vragenlijst of het interview.		

3 Mogelijke schadelijke effecten					
3.1 Is er tijdens het onderzoek sprake van misleiding van proefpersonen?	Nee ↙	Ja →	Waarom is dit nodig? Wat is de aard van de misleiding? Wanneer en hoe worden proefpersonen op de hoogte gebracht (debriefing)?		
3.2 Kan de proefpersoon door deelname geestelijk, sociaal, fysiek of andere nadeel ondervinden? Denk hierbij <i>onder andere</i> aan bewustwording van iets onaangenaams, in verlegenheid, frustratie of stress worden gebracht, het ongewenst bekend worden van uitkomsten enzovoort.	Nee ↙	Ja →	Welke nadelen zijn denkbaar? Wat wordt er gedaan om deze nadelen te voorkomen? Wat om de schade te beperken? Zijn proefpersonen hiervan vooraf op de hoogte?		
3.3 Kunnen er groeperingen (denk ook aan kwetsbare groepen / minderheden) door deelname aan of bijvoorbeeld uitkomsten van onderzoek of publiciteit erover ervan nadeel ondervinden?	Nee	Ja →	Welke nadelen zijn denkbaar? Wat wordt er gedaan om deze nadelen te voorkomen? Wat om de schade te beperken? Zijn proefpersonen hiervan vooraf op de hoogte?		

	↙				
3.4 Kunnen organisaties en dergelijke (bijvoorbeeld school of woningbouwcorporatie die er 'slecht' van afkomt) nadelen ondervinden van de uitkomsten van of publiciteit rond het onderzoek?	Nee ↙	Ja →	Welke nadelen zijn denkbaar? Wat wordt er gedaan om deze nadelen te voorkomen? Wat om de schade te beperken? Zijn proefpersonen hiervan vooraf op de hoogte? Zijn betreffende organisaties hiervan op de hoogte?		
3.5 Kunnen er op basis van het onderzoek beslissingen worden genomen (door bijvoorbeeld opdrachtgever) die nadelig kunnen zijn voor bepaalde (groepen) mensen?	Nee ↙	Ja →	Welke beslissingen kunnen voor wie nadelig zijn? Wat wordt er gedaan om deze nadelen te voorkomen? Wat om de schade te beperken? Zijn proefpersonen hiervan vooraf op de hoogte? Zijn andere betrokkenen hiervan op de hoogte?		
3.6 Kunnen uitkomsten / testuitslagen schokkend / naar zijn voor de betrokkene?	Nee ↙	Ja →	Worden er vooraf afspraken gemaakt over de bespreking van de uitkomsten / uitslagen? Is er de mogelijkheid van opvang, nazorg of doorverwijzing geregeld?		

4. Afweging voor- en nadelen					
Als er in het voorgaande zaken zijn waarmee proefpersonen of anderen te kort kan worden gedaan, staan daar wellicht voordelen van het onderzoek tegenover (verbetering van de situatie van mensen, onderwijs-/leerdoeleinden, verdiensten e.d.). Zijn er zulke voordelen?	Ja	Nee →	Welke voordelen zijn dat? In hoeverre wegen de nadelen op tegen deze voordelen?		